

WSPÓŁCZESNE WYZWANIA W KRYMINALISTYCE

**Prawa człowieka, technologie
i interdyscyplinarność**

redakcja naukowa

**Bartosz Błaszczak, Mieczysław Goc
Henryk Malewski, Irena Malinowska**

WSPÓŁCZESNE WYZWANIA W KRYMINALISTYCE

**Prawa człowieka, technologie
i interdyscyplinarność**

AUTORZY

Piotr Bączek
Elżbieta Bednarek
Bartosz Błaszczak
Agata Błazewicz
Janusz Bryk
Patrycja Chmielewska
Marcin Czosnek
Marta Czosnek
Agnieszka Dalecka-Werpachowska
Beata Daniszewska
Thorsten Floren
Marek Fryšták
Mieczysław Goc
Ewa Gruza
Agnieszka K. Grzegorzewska
Maria João Guia
Thomas E. Gundlach
Rafał Guzowski
Piotr Herbowski
Klaudia Jaszcza
Michał Karyński
Katarzyna Julia Kowalska
Jacek Kudła
Vidmantas Egidijus Kurapka
Martin Laca
Annika Lall
Marta Łaszc
Henryk Malewski
Irena Malinowska

Snieguolė Matulienė
Adam Mazurek
Jozef Metenĸo
Miriam Metenĸová
Mariusz Michalski
Anna Mocarska
Przemysław Olzak
Ewa Pachura
Kipouràs Pávlos
Karolina Pioruńska
Magdalena Popławska
Sylvia Przygocka
Paweł Rudnicki-Velasquez
Valery Shepitko
Agnieszka Sieńko
Aleksandra Siewert
Jerzy Sitkowski
Lauryna Skardžiūtė
Wiktoria Skórzewska
Dariusz Szydłowski
Ilona Tamelė
Magdalena Urbanowicz
Małgorzata Warowna-Grzeńkiewicz
Elżbieta Ważna
Damian Wąsik
Natalia Wąsik
Renata Włodarczyk
Milena Zajkowska
Magdalena Zubańska

WSPÓŁCZESNE WYZWANIA W KRYMINALISTYCE

**Prawa człowieka, technologie
i interdyscyplinarność**

redakcja naukowa

**Bartosz Błaszczak, Mieczysław Goc
Henryk Malewski, Irena Malinowska**

Wolters Kluwer

WARSZAWA 2025

SERIA **MONOGRAFIE**

Wydanie publikacji zostało dofinansowane przez
Pomorską Szkołę Wyższą w Starogardzie Gdańskim

Wydanie publikacji zostało dofinansowane przez
Wyższą Szkołę Kształcenia Zawodowego we Wrocławiu

Stan prawny na 30 czerwca 2025 r.

Recenzent
Prof. dr hab. Jerzy Kasprzak

Wydawczyni
Monika Pałowska

Redaktorka prowadząca
Paulina Staniszevska-Chudzik

Opracowanie redakcyjne
Anna Kunz

Projekt okładek serii
Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujemy prawo i własność
Więcej na www.legalnakultura.pl
Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2025

ISBN 978-83-8390-928-8
ISSN 1897-4392

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. +48 728 313 462
e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIIS TREŚCI

Przedmowa.....	11
-----------------------	-----------

Część pierwsza PRAWA CZŁOWIEKA W KONTEKŚCIE ZWALCZANIA PRZESTĘPCZOŚCI

Agnieszka Dalecka-Werpachowska

Między lojalnością a prawdą – przyczyny i skutki składania fałszywych zeznań	17
---	-----------

Thorsten Floren

The Protection of Human Rights in the Context of the Use of the Polygraph in German Criminal Law.....	35
--	-----------

Maria João Guia

Criminology: A Science Shading the Way to Human Rights Compliance	47
--	-----------

Katarzyna Julia Kowalska

Postępowanie poekspozycyjne dostępne dla funkcjonariuszy Policji po możliwym kontakcie z HIV w związku z pełnioną służbą – obecny stan prawny	65
--	-----------

Mariusz Michalski

Standardy ochrony prawnej policjantów w wybranych państwach Unii Europejskiej – między efektywnością służby a prawami funkcjonariusza	77
--	-----------

Część druga
ROLA INSTYTUCJI W PROCESIE ZWALCZANIA
PRZESTĘPCZOŚCI

Piotr Bączek

Zagrożenia dezinformacyjne w dokumentach strategicznych III RP oraz w pracach ośrodka prezydenckiego	95
---	-----------

Janusz Bryk, Rafał Guzowski

Model kształcenia w zakresie kryminalistyki w Wyższej Szkole Kształcenia Zawodowego we Wrocławiu	119
---	------------

Marta Czosnek, Marcin Czosnek

Prokuratura Europejska – <i>gamechanger</i> w unijnym systemie ścigania przestępczości transgranicznej?	143
--	------------

Ilona Tameł

The Role of Internal Investigations in Corporate Criminal Law: Methodology and Challenges	177
--	------------

Część trzecia
KRYMINALISTYKA I EKSPERTYZA SĄDOWA

Ewa Gruza

Sądowa ocena opinii biegłych	205
---	------------

Mieczysław Goc, Vidmantas Egidijus Kurapka, Snieguolė

Matulienė, Thomas E. Gundlach, Valery Shepitko, Henryk Malewski

Insights from the Panel Discussion of the 20th Congress 'Criminalistics And Forensic Expertology: Science, Studies, Practice' on the European Common Criminalistics (Forensic) Space: A Phantom, a Goal (Aspiration) or Reality?.....	221
---	------------

Jozef Meterňko, Miriam Meterňková

Criminalistic Tactics: Theory and System	245
---	------------

Część czwarta
TECHNIKI DOCHODZENIOWO-ŚLEDCZE

<i>Jacek Kudła</i> Programy szpiegujące w taktyce kryminalistycznej	267
<i>Martin Laca</i> Tactics of Interrogation Based on Nonverbal Communication Cues	289
<i>Irena Malinowska, Bartosz Błaszczak, Aleksandra Siewert</i> Zaginięcia ludzi – psychologiczne i kryminalistyczne aspekty sprawców i działań poszukiwawczych	299
<i>Ewa Pachura</i> Fałszywy obraz śmierci – kryminalistyczna analiza pozorowanego zgonu	333
<i>Dariusz Szydłowski, Wiktoria Skórzewska</i> Czynności techniczno-kryminalistyczne w trakcie okazania na przykładzie województwa śląskiego w latach 2020–2024	377
<i>Milena Zajkowska</i> <i>Modus Operandi</i> in Female-Perpetrated Homicides in Poland: An Empirical Study	391

Część piąta
KRYMINALISTYKA A NOWE TECHNOLOGIE

<i>Kipouràs Pàvlos</i> Variations of Graphic Skill in Handwriting.....	429
<i>Annika Lall</i> Contemporary Technologies and Artificial Intelligence in Criminalistics and Forensics.....	437

Magdalena Zubańska

Postęp technologiczny a rozwój kryminalistyki oraz nowych form zagrożeń – problem wzajemnych relacji i wyzwanie dla identyfikacji	461
--	------------

Część szósta

KRYMINALISTYKA A ANALIZA BIOLOGICZNA

Marek Fryšták

Scent Traces as Evidence in Criminal Proceedings: Reflections on the Czech Constitutional Court's Decision	479
---	------------

Klaudia Jaszcza, Agnieszka K. Grzegorzewska

Analiza ekspresji genów w materiale biologicznym pochodzenia ludzkiego i zwierzęcego (cebulka włosa, pióro, ślina, krew) z wykorzystaniem zestawu Phire Animal Tissue Direct PCR Kit (Thermo Fisher Scientific).....	493
---	------------

Klaudia Jaszcza, Agnieszka K. Grzegorzewska

Analiza międzygatunkowych różnic w obrazie krwi w dochodzeniu kryminalistycznym.....	517
---	------------

Damian Wąsik

Oględziny wyrobów medycznych w sprawach karnych o błędy w sztuce lekarskiej.....	531
---	------------

Renata Włodarczyk

Entomologiczne wsparcie w procesie ustaleń medyka sądowego.....	549
--	------------

Część siódma

KRYMINALISTYKA W OBSZARZE PRAWA KARNEGO

Agnieszka Sieńko, Agata Błażewicz, Magdalena Popławska, Beata Daniszewska, Karolina Pioruńska, Anna Mocarska, Patrycja Chmielewska, Przemysław Olzak, Paweł Rudnicki-Velasquez, Sylwia Przygocka, Elżbieta Bednarek, Jerzy Sitkowski, Małgorzata Warowna-Grześkiewicz, Adam Mazurek, Magdalena Urbanowicz, Marta Łaszcz, Michał Karyński

Przeciwdziałanie przestępczości farmaceutycznej stanowiącej zagrożenie dla zdrowia społeczeństwa – wyniki badań analitycznych Narodowego Instytutu Leków 583

Piotr Herbowski

Kontrola operacyjna – w obliczu nowych wyzwań i zagrożeń..... 627

Elżbieta Ważna

Kryminalistyka a nielegalne operacje finansowe – metody wykrywania i przeciwdziałania 643

Część ósma

KRYMINALISTYKA WOBEC ZAGROŻEŃ ZDROWIA PUBLICZNEGO I SYSTEMÓW INFORMACYJNYCH

Natalia Wąsik

Metody dowodzenia przestępstw związanych z produkcją i wprowadzaniem do obrotu żywności szkodliwej dla zdrowia lub życia człowieka 659

Snieguolė Matulienė, Henryk Malewski, Lauryna Skardžiūtė

The Lithuania Integrated Criminal Procedure Information System: Opportunities and Challenges..... 679

O Redaktorach naukowych..... 699

PRZEDMOWA

Monografia, którą oddajemy do rąk Czytelników, stanowi interdyscyplinarne opracowanie aktualnych wyzwań stojących przed współczesną kryminalistyką — ukierunkowane na integrację nowoczesnych technologii, refleksji dotyczącej ochrony praw człowieka i standardów etycznych w praktyce procesowej.

Kryminalistyka jako nauka stosowana dynamicznie ewoluuje, integrując wiedzę z zakresu biologii molekularnej, chemii analitycznej, psychologii śledczej, informatyki sądowej, kryminologii oraz prawa konstytucyjnego i karnego. Jej struktury metodologiczne oparte są na empirycznych procedurach identyfikacyjnych, interpretacyjnych i rekonstrukcyjnych, które funkcjonują w ramach aksjologicznych i normatywnych uwarunkowań procesu karnego. Obserwujemy coraz szersze wykorzystanie technologii cyfrowych, algorytmów sztucznej inteligencji, biometrii i narzędzi eksploracji danych, co skutkuje zmianą paradygmatu prowadzenia postępowań przygotowawczych i sądowych. Jednocześnie rośnie znaczenie współpracy z naukami społecznymi humanistycznymi, które umożliwiają dogłębną analizę zachowań sprawczych, wiktymizacji oraz psychologii procesowej.

Postępujące zmiany cywilizacyjne oraz intensyfikacja wyzwań społeczno-prawnych wymuszają redefinicję funkcji kryminalistyki w nowym kontekście technologicznym i instytucjonalnym. Ugruntowana w tradycji analizy śladów i materiału dowodowego, dyscyplina ta dziś rozszerza swoje granice o obszary medycyny sądowej, komunikacji niewerbalnej, audytów operacyjnych, oceny wiarygodności zeznań oraz detekcji mikrośladów. Celem niniejszej monografii jest ukazanie aktu-

alnego stanu badań oraz kierunków dalszego rozwoju kryminalistyki w duchu interdyscyplinarności, transparentności i odpowiedzialności społeczno-prawnej.

Monografia została przygotowana i opublikowana z okazji 21. Międzynarodowego Kongresu *Kryminalistyka i Ekspertologia Sądowa: Nauka, Studia, Praktyka*, który odbył się pod Patronatem Honorowym Komendanta Głównego Policji. Wydarzenie to, skupiające wybitnych przedstawicieli środowisk akademickich, eksperckich oraz praktycznych z kraju i z zagranicy, stało się inspiracją do opracowania całościowego spojrzenia na problemy, potencjał i ewolucję współczesnych badań kryminalistycznych.

Zgromadzone w publikacji teksty ukazują zróżnicowane aspekty praktyki śledczej, operacyjnej i analitycznej – od badań nad dezinformacją i funkcjonowaniem służb specjalnych, przez zagadnienia mobbingu i manipulacji zeznań, po rozważania nad granicami kontroli operacyjnej, odpowiedzialnością ekspercką oraz standardami ochrony funkcjonariuszy.

W wielu artykułach wyraźnie zarysowano dylematy etyczno-prawne w zakresie stosowania środków przymusu oraz technik inwigilacyjnych.

Ważny głos w dyskusji stanowią analizy dotyczące wykorzystania nowoczesnych technologii: systemów identyfikacji DNA, zestawów PCR, technik analizy mikrośladów, narzędzi biologii molekularnej oraz algorytmów predykcyjnych. Uwzględniono także tematykę międzygatunkowych różnic w profilach krwi, entomologii sądowej, analizy zapachowej oraz metod cyfrowego rozpoznania wzorców zachowań. Wśród badań znalazły się także refleksje nad metodologią przesłuchań, komunikacją pozawerbalną i prowadzeniem dochodzeń wewnętrznych w instytucjach publicznych i korporacyjnych.

Odrębne miejsce poświęcono problematyce zaginięć osób — zarówno w kontekście ucieczek, przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu, samobójstw, jak i zaburzeń psychicznych oraz traum rodzinnych. Zaprezentowano typologiczne podejścia do poszukiwań, techniki identyfikacyjne

oraz międzynarodowe standardy koordynacji działań, ukazujące wagę interdyscyplinarnej współpracy pomiędzy kryminalistyką, psychologią kryzysową, systemami informacyjnymi i organami ścigania.

Zagadnienia transgraniczne, takie jak funkcjonowanie Prokuratury Europejskiej, wspólna przestrzeń europejskiej kryminalistyki oraz integracja systemów informacji procesowej, stanowią istotny komponent monografii. Część autorów podejmuje również tematykę *modus operandi* kobiet sprawczyń zabójstw, procedur poekspozycyjnych w służbach mundurowych oraz relacji pomiędzy rozwojem technologii a gwarancjami praw człowieka, w tym kontekstem stosowania wykrywaczy kłamstw.

Monografia prezentuje kryminalistykę jako dziedzinę nowoczesną, innowacyjną i społecznie odpowiedzialną, zakorzenioną w standardach konstytucyjnych oraz europejskich gwarancjach procesowych. Wyrażamy nadzieję, że zawarte w niej treści staną się impulsem do dalszych badań, dyskusji akademickiej oraz praktycznego doskonalenia działań w obszarze zwalczania przestępczości, bezpieczeństwa publicznego i ochrony praw jednostki.

Redaktorzy

Część pierwsza

**PRAWA CZŁOWIEKA W KONTEKŚCIE
ZWALCZANIA PRZESTĘPCZOŚCI**

Agnieszka Dalecka-Werpachowska

MIĘDZY LOJALNOŚCIĄ A PRAWDĄ – PRZYCZYNY I SKUTKI SKŁADANIA FAŁSZYWYCH ZEZNAŃ

Jednym z kluczowych fundamentów wymiaru sprawiedliwości jest prawda. To właśnie dążenie do ustalenia prawdy stanowi nadrzędny cel każdego postępowania. Niniejszy artykuł prezentuje wyniki badań cząstkowych, polegających na analizie akt 48 spraw karnych prowadzonych w zakresie czynów zakwalifikowanych z art. 233 k.k.¹ – zakończonych prawomocnie w latach 2020–2024 w trzech Sądach Rejonowych: w Tczewie, Sopocie oraz Gdańsku-Południe w Gdańsku. Analizie poddano akta spraw, ze szczególnym uwzględnieniem deklarowanej przez sprawców motywacji, rodzaju postępowań, w których nastąpiło fałszywe zeznanie lub oświadczenie, a także skutków, jakie działania te wywarły na dalszy bieg sprawy.

Zasada prawdy materialnej została wyrażona w obowiązujących procedurach w art. 4 Kodeksu postępowania cywilnego², który zobowiązuje strony i uczestników postępowania do dokonywania czynności procesowych zgodnie z dobrymi obyczajami, dawania wyjaśnień co do okoliczności sprawy zgodnie z prawdą i bez zatajania czegokolwiek. Zasada prawdy obiektywnej wyrażona została w art. 7 Kodeksu postępowania

¹ Ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2025 r. poz. 383), dalej: k.k.

² Ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2024 r. poz. 1568 ze zm.).

administracyjnego³, zgodnie z którym w toku postępowania organy administracji publicznej stoją na straży praworządności, z urzędu lub na wniosek stron podejmują wszelkie czynności niezbędne do dokładnego wyjaśnienia stanu faktycznego oraz do załatwienia sprawy, mając na względzie interes społeczny i słuszny interes obywateli.

Zgodnie z art. 2 § 2 k.p.k.⁴ podstawę wszelkich rozstrzygnięć w postępowaniu karnym powinny stanowić prawdziwe ustalenia faktyczne. Jest to pierwsza z zasad wymienionych w Kodeksie postępowania karnego, co wskazuje jej nadrzędną rolę w systemie zasad procesowych⁵. Organ procesowy nie powinien poprzestawać jedynie na formalnych surogatach prawdy lub fikcjach prawnych, ale przyjmować za podstawę swoich decyzji wyłącznie rzeczywisty stan rzeczy⁶. Choć pojęcie „prawdy” nie ma jednej definicji i jest rozumiane na różne sposoby, w kontekście art. 2 § 2 k.p.k. należy przyjąć jego znaczenie semantyczne. Według słownika języka polskiego prawda to treść zgodna z rzeczywistością – interpretacja faktów, przedstawienie czegoś, co odpowiada obiektywnej rzeczywistości⁷. Zgodnie z treścią art. 2 § 2 k.p.k. dokonane przez organ procesowy ustalenia, stanowiące podstawę rozstrzygnięcia, mają dotyczyć faktów. Jak zasadnie wskazuje się w doktrynie, wykazanie faktów odbywa się w postaci wypowiedzi oznajmujących, twierdzących (zdań), sformułowanych zgodnie z regułami języka, co oznacza, że ustalenie faktów to uznanie jakichś zdań za prawdziwe w sensie logicznym, w wyniku postępowania dowodowego⁸. Zatem decyzje procesowe powinny być oparte na prawdziwych twierdzeniach o faktach.

³ Ustawa z 14.06.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 2024 r. poz. 572).

⁴ Ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2025 r. poz. 46 ze zm.), dalej: k.p.k.

⁵ A. Murzynowski, *Istota i zasady procesu karnego*, Warszawa 1994, s. 110–111; S. Śliwiński, *Polski proces karny. Zasady ogólne*, Warszawa 1948, s. 10; M. Kurowski [w:] *Kodeks postępowania karnego*, t. I, *Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, LEX 2025, art. 2.

⁶ J. Kosonoga [w:] *Kodeks postępowania karnego*, t. I, *Komentarz do art. 1–166*, red. R.A. Stefański, S. Zabłocki, Warszawa 2017, art. 2.

⁷ *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. 3, red. S. Dubisz, Warszawa 2003, s. 852–853.

⁸ W. Płóciennik, *Zasada prawdy materialnej de lege lata i de lege ferenda* [w:] J. Godyń, M. Hudzik, L.K. Paprzycki, *Współczesne wyzwania prawa i procesu karnego*, Warszawa

Sąd Apelacyjny w Gdańsku w wyroku z 30.12.2010 r. wskazał, że przez prawdziwe ustalenie faktyczne rozumie się ustalenie, które zostało udowodnione. Udowodnienie zachodzi wówczas, gdy w świetle przeprowadzonych dowodów fakt przeciwny dowodzonemu jest niemożliwy lub bardzo nieprawdopodobny⁹. W treści uzasadnienia wyroku podkreślono, że sąd, realizując ustawowy postulat poczynienia ustaleń faktycznych odpowiadających prawdzie, ma prawo uznać za wiarygodne zeznania świadka (analogicznie wyjaśnienia oskarżonego) co do niektórych przedstawionych przezeń okoliczności i nie dać wiary tym zeznaniom (wyjaśnieniom) co do innych okoliczności, pod warunkiem że stanowisko sądu w kwestii oceny zeznań świadka (wyjaśnień oskarżonego) zostanie należycie uzasadnione¹⁰. Zdaniem Sądu spełnione przy tym winny być dwa warunki: po pierwsze, obiektywna przekonywalność dowodów, czyli taka ich siła, że każdy normalnie oceniający człowiek nabiera przekonania o prawdziwości danego ustalenia, a po drugie, przekonywalność subiektywna wywołana u organu oceniającego, która winna być całkowita i bezwzględna. Dopóki zatem organ ma zasadne, najmniejsze choćby wątpliwości, dopóty dany fakt nie może być uznany za udowodniony, a więc nie stanowi ustalenia faktycznego, które może być podstawą rozstrzygnięcia¹¹.

Zasada prawdy materialnej obowiązuje wszystkie organy współuczestniczące w wymiarze sprawiedliwości. Przykładem uznania pierwszeństwa zasady prawdy materialnej nad zasadą bezpośredniości jest wyrok Sądu Najwyższy z 17.09.1971 r., w treści którego wskazano, że w sytuacji gdy przeciwko jednemu z oskarżonych postępowanie zostało wyłączone i zawieszone z powodu choroby psychicznej lub innej przeszkody wykluczającej jego stawiennictwo przed Sądem i przesłuchanie na rozprawie, niezbędne dla wyjaśnienia istotnych okoliczności sprawy toczącej się przeciwko pozostałym sprawcom – a więc w sytuacji polegającej na niemożliwości bezpośredniego przeprowadzenia tego dowodu koniecznego dla ustalenia stanu rzeczywistego – należy dać pierwszeństwo zasadzie

2012, s. 87.

⁹ Wyrok SA w Gdańsku z 30.12.2010 r., II AKa 280/10, POSAG 2011/2, poz. 134–162.

¹⁰ Wyrok SN z 14.07.1975 r., Rw 323/75, OSNKW 1975/9, poz. 133.

¹¹ M. Cieślak, *Zagadnienia dowodowe w procesie karnym*, Warszawa 1955, s. 115–120.

prawdy materialnej przed zasadą bezpośredniości, a w konsekwencji uznać za dopuszczalne odczytanie wyjaśnień tego oskarżonego złożonych poprzednio w toku śledztwa¹². Obowiązek wykrycia tego, co naprawdę zaszło i jak w rzeczywistości wyglądają fakty podlegające następnie ocenie prawnej, jest aktualny także na etapie postępowania przygotowawczego. Jego celem jest bowiem dokonywanie wszystkich czynności, które powinny doprowadzić do wyjaśnienia sprawy.

Prawda w tym kontekście nie jest jedynie postulatem etycznym czy celem poznawczym – stanowi warunek konieczny efektywnego działania systemu prawnego. Zadaniem organów wymiaru sprawiedliwości jest ustalenie prawdy materialnej oraz jej ocena w świetle obowiązujących norm. Jak wskazał M. Cieślak, definicja prawdy odnosi się do sądu o rzeczywistości, który musi być z nią zgodny¹³. Dlatego też wszelkie świadome zakłócenie tego procesu – w szczególności poprzez składanie fałszywych zeznań – godzi w sedno wymiaru sprawiedliwości. Świadek jest zaliczany do podstawowych źródeł dowodowych, zaś jego zeznania w danej sprawie stanowią zasadniczy teren operacji dowodowych¹⁴.

Składanie fałszywych zeznań stanowi zatem nie tylko przestępstwo penalizowane na gruncie art. 233 k.k., lecz przede wszystkim zamach na integralność procesu sądowego, podważający zaufanie społeczne do instytucji państwowych. Przedmiotem ochrony tego przepisu jest szeroko rozumiane dobro wymiaru sprawiedliwości, w szczególności wartość, jaką jest zapewnienie wiarygodności ustaleń dokonywanych w postępowaniu sądowym lub innym postępowaniu przewidzianym w ustawie, a co za tym idzie, ochrona prawidłowości (trafności) wydawanych orzeczeń¹⁵.

¹² Wyrok SN z 17.09.1971 r., I KR 120/71, OSNPG 1971/12, poz. 242.

¹³ M. Cieślak, *Zagadnienia...*, s. 99.

¹⁴ R. Górecki, *Świadek w postępowaniu przygotowawczym*, Warszawa–Poznań 1987, s. 5.

¹⁵ Postanowienie SN z 1.04.2005 r., IV KK 42/05, OSNKW 2005/7–8, poz. 66; M. Królikowski, W. Zalewski [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, t. III, *Komentarz do artykułów 222–316*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2024, art. 233.

Z tej perspektywy fałszywe zeznanie jawi się jako akt nie tylko bezprawny, ale i społecznie destrukcyjny. Zniszczenie wiarygodności postępowania sądowego niesie ze sobą skutki znacznie wykraczające poza ramy jednej sprawy – prowadzi do utraty zaufania obywateli do instytucji państwowych i do podważenia społecznego poczucia sprawiedliwości. Kłamstwo potrafi skutecznie zniekształcić obraz rzeczywistości, doprowadzić do niesłusznego skazania lub uniewinnienia, odebrania praw, majątku lub dobrego imienia, a czasem nawet całkowitego unicestwienia możliwości dojścia do prawdy.

Zgodnie z art. 233 § 1 k.k. odpowiedzialności karnej podlega ten, kto składając zeznanie mające służyć za dowód w postępowaniu sądowym lub w innym postępowaniu prowadzonym na podstawie ustawy, zeznaje nieprawdę lub zataja prawdę. Warunkiem odpowiedzialności jest, aby przyjmujący zeznanie, działając w zakresie swoich uprawnień, uprzedził zeznającego o odpowiedzialności karnej za fałszywe zeznanie lub odebrał od niego przyrzeczenie. Nieodebranie oświadczenia pod rygorem odpowiedzialności karnej powoduje, że brak jest ustawowego znamienia strony przedmiotowej przestępstwa¹⁶. Podmiotem tego przestępstwa może być osoba występująca w charakterze świadka, § 4 omawianego przepisu rozszerza odpowiedzialność na biegłych, rzeczoznawców, tłumaczy i specjalistów, natomiast § 6 obejmuje także osoby składające oświadczenia – np. majątkowe lub dotyczące kwalifikacji zawodowych. W każdym z tych przypadków wspólnym mianownikiem jest nadużycie zaufania, jakim obdarzany jest uczestnik postępowania, oraz celowe zatarcie granicy między rzeczywistością a jej zniekształconym obrazem. W przeciwieństwie do wielu przestępstw, których szkodliwość jest natychmiast dostrzegalna, skutki fałszywych zeznań bywają długofalowe, ukryte i niejednokrotnie nieodwracalne.

Nieprawda w rozumieniu art. 233 k.k. ma charakter subiektywny – oznacza to, że zeznanie jest nieprawdziwe, gdy osoba je składająca ma świadomość, że mówi nieprawdę. Choć przepis ten chroni prawdę obiektywną, to jednak odpowiedzialność karna za fałszywe zeznania powstaje tylko wtedy, gdy sprawca świadomie wprowadza w błąd. W przypadku

¹⁶ Wyrok SN z 3.08.2006 r., III KK 133/06, LEX nr 193076.

gdy zamierza on skłamać, lecz nieświadomie podaje informacje zgodne z rzeczywistością, może ponosić odpowiedzialność jedynie za nieudolne usiłowanie popełnienia tego przestępstwa¹⁷.

Niezwykle ciekawym zagadnieniem, związanym z poprawną oceną zeznań w świetle art. 233 k.k., jest relacja, jaka zachodzi pomiędzy pojęciami kłamstwa i fałszywego zeznania. Sąd Najwyższy w uchwale z 22.01.2003 r. wskazał, że obie formy popełnienia tego przestępstwa („zeznanie nieprawdy” oraz „zatajenie prawdy”) – łącznie lub jednostkowo – prowadzić mają do złożenia obiektywnie i subiektywnie nieprawdziwego, a zatem fałszywego zeznania lub świadomego i celowego przemilczenia pewnych okoliczności¹⁸.

W doktrynie kłamstwa dzielone są na czynne i bierne – w pierwszym przypadku zeznający stwierdza coś, o czym wie, że nie jest prawdą, w drugim nie mówi tego, o czym wie, że jest prawdą¹⁹. Nie jest jednak kłamstwem biernym odmowa odpowiedzi na pytanie (lub odmowa zeznań), bowiem zgodnie z przywołaną wyżej uchwałą Sądu Najwyższego z 22.01.2003 r. bezpodstawne uchylenie się od złożenia zeznania nie jest „zatajeniem prawdy” w rozumieniu art. 233 § 1 k.k., tzn. nie spełnia warunków bycia zeznaniem fałszywym. W wyroku z 2.10.2014 r. Sąd Najwyższy orzekł, że czynność sprawcza przestępstwa określonego w art. 233 § 1 k.k. w postaci „zatajenia prawdy” polega na świadomym utrzymaniu przez świadka w tajemnicy okoliczności mogącej mieć wpływ na rozstrzygnięcie sprawy, zarówno w fazie swobodnej relacji, jak i w fazie odpowiedzi na pytania (art. 171 § 1 k.p.k.), przy czym bez znaczenia pozostaje, że o tę okoliczność świadek nie został zapytany w toku przesłuchania²⁰.

¹⁷ P. Zakrzewski [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. J. Majewski, Warszawa 2024, art. 233; M. Szewczyk, A. Wojtaszczyk, W. Zontek [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, t. II, cz. II, *Komentarz do art. art. 212-277d*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2017, art. 233; A. Herzog, M. Skwarcow [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. R.A. Stefański, Warszawa 2025, art. 233.

¹⁸ Uchwała SN z 22.01.2003 r., I KZP 39/02, OSNKW 2003/1–2, poz. 1.

¹⁹ A. Malinowski, *Kłamstwo a fałszywe zeznanie*, „Edukacja Prawnicza” 2014/5.

²⁰ Wyrok SN z 2.10.2014 r., IV KK 82/14, OSNKW 2015/2, poz. 17; K. Wiak [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2024, art. 233.

W literaturze wyróżnia się trzy kryteria i wynikające z nich podziały wypowiedzi: ze względu na intencje autora – na szczerze i nieszczerze, ze względu na ich prawdziwość – na prawdziwe i nieprawdziwe oraz ze względu na ich wiarygodność – na wiarygodne i niewiarygodne²¹.

A. Malinowski podkreślił, że w celu zidentyfikowania odpowiedzi kłamliwej niezbędne jest rozważenie trzech czynników:

- 1) zgodności odpowiedzi ze stanem faktycznym – w tym aspekcie odpowiedź jest prawdziwa albo fałszywa;
- 2) zgodności odpowiedzi z przekonaniem zeznającego o jej wartości logicznej – w tym aspekcie odpowiedź jest albo szczerą, albo nieszczerą;
- 3) występowaniem u zeznającego intencji wprowadzenia pytającego w błąd²².

Kłamstwo zeznającego polega na umyślnym i świadomym formułowaniu nieprawdziwych odpowiedzi w ocenie zeznającego, tzn. na mówieniu nieprawdy w subiektywnym odczuciu zeznającego, a w konsekwencji udzieleniu odpowiedzi nieszczerzej. Zatem zeznający przekazuje informacje niezgodne z jego przekonaniem o stanie faktycznym z intencją, by zostały one wzięte za prawdziwe. W tym znaczeniu kłamstwem mogą być także wypowiedzi zgodne z rzeczywistym stanem rzeczy, o ile autor przekazu nie ma świadomości tego faktu. Wartość logiczna zeznania oraz jego cecha bycia kłamstwem w określonej sprawie są własnościami niepowiązanymi ze sobą. Zatem z tego punktu widzenia można wyodrębnić cztery typy odpowiedzi na pytanie przesłuchującego: po pierwsze, odpowiedź nie jest kłamliwa i jest prawdziwa; po drugie, odpowiedź nie jest kłamliwa i jest fałszywa; po trzecie, odpowiedź jest kłamstwem i jest prawdziwa oraz, po czwarte, odpowiedź jest kłamstwem i jest fałszywa²³.

Osoby składające fałszywe zeznania kierują się różnymi motywami, właściwie można wskazać, że ile jest kłamstw, tyle motywacji. Celem

²¹ K. Gustowska-Szwaja, Z. Lachman, J. Stańda, *Fałszywe zeznania i ich przyczyny*, Kraków 1971, s. 20.

²² A. Malinowski, *Kłamstwo...*

²³ A. Malinowski, *Kłamstwo...*

prowadzonych badań jest nie tylko uchwycenie tej różnorodności, ale także próba jej usystematyzowania, tak by zabrać głos w dyskusji na temat kierunków zmian legislacyjnych, które pozwalałyby na skuteczne reakcje na zjawisko fałszywych zeznań. W celu ustalenia tej zasadniczej kwestii dokonano analizy akt spraw sądowych prawomocnie zakończonych w latach 2020–2024 w Sądach Rejonowych: Gdańsk-Południe w Gdańsku, w Sopocie oraz w Tczewie. Dotychczasowa próba badawcza objęła łącznie 48 spraw.

Motywacja sprawcy stanowi jeden z kluczowych elementów rekonstrukcji przestępstwa składania fałszywych zeznań. Zrozumienie, dlaczego dana osoba decyduje się na wypowiedzenie nieprawdy podczas przesłuchania, pozwala nie tylko lepiej zrozumieć sam mechanizm przestępstwa, ale również stanowi podstawę skuteczniejszego przeciwdziałania tego rodzaju zachowaniom w przyszłości.

Analiza akt postępowań pozwoliła na wyodrębnienie czterech podstawowych kategorii motywów, którymi kierowali się sprawcy: po pierwsze, było to działanie mające na celu ochronę własną i osób bliskich przed odpowiedzialnością prawną; po drugie, dążenie do osiągnięcia korzyści majątkowej dla siebie lub osób bliskich; po trzecie, motywacje emocjonalne – takie jak lojalność, zależność czy chęć odwetu, oraz po czwarte, próba obejścia wymogów formalnych występujących w toku postępowań administracyjnych.

Niżej omówione zostaną wszystkie wskazane kategorie.

Motywacja sprawców związana z ochroną siebie lub osób najbliższych dotyczyła działań zmierzających do uniknięcia negatywnych konsekwencji prawnych lub społecznych. Przykładem sprawcy działającego ze wskazanej motywacji jest mężczyzna, który zdenerwowany po kłótni z żoną wybrał się w podróż samochodem, którym uderzył w drzewo. Kolejnego dnia rano złożył ustne zawiadomienie o przestępstwie kradzieży pojazdu. W toku przesłuchania podał kilka szczegółowych informacji, które zostały przez funkcjonariuszy Policji zweryfikowane negatywnie. Podczas kolejnego przesłuchania sprawca przyznał się do złożenia fałszywych zeznań, wskazując, że poprzez złożenie zawiadomie-

nia w przedmiocie kradzieży pojazdu chciał uniknąć odpowiedzialności za spowodowanie kolizji. Sąd wymierzył mu karę pozbawienia wolności w wymiarze 8 miesięcy, której wykonanie warunkowo zawiesił na okres próby wynoszący 2 lata²⁴.

Kolejnym przykładem jest postępowanie, którego przedmiotem było złożenie przez małżonków fałszywych zeznań oraz fałszywego zawiadomienia o przestępstwie kradzieży pojazdu. W toku tej sprawy ustalono, że G.B., kierując samochodem, spowodował kolizję i pozostawił samochód na miejscu zdarzenia. Następnie podzegał żonę – M.B., by także zgłosiła kradzież pojazdu. W konsekwencji lojalność małżonków i obawa żony przed odpowiedzialnością karną, która groziła G.B., stanowiła przyczynę złożenia przez nią fałszywych zeznań. W toku postępowania przygotowawczego M.B. przyznała się do popełnienia tego czynu, twierdząc, że do złożenia fałszywych zeznań została zmuszona przez męża. Sąd w konsekwencji warunkowo umorzył wobec niej postępowanie na okres próby wynoszący 2 lata²⁵.

Natomiast przed Sądem Rejonowym w Sopocie toczyło się postępowanie w przedmiocie złożenia fałszywych zeznań przez A.S., który przesłuchany w charakterze świadka zeznał nieprawdę co do przebiegu pobicia J.L., w tym liczby sprawców biorących w nim udział, a także zataił tożsamość jednego ze sprawców – P.H. Fałszywe zeznania podyktowane były bliską znajomością A.S. z P.H. i lojalnością wobec niego. Rzeczywisty przebieg zdarzenia został ustalony w oparciu o zeznania pozostałych świadków, ponadto P.H. przyznał się do udziału w tym zdarzeniu. Co ciekawe, sprawca kontaktował się także z jednym ze świadków w sprawie i próbował wpłynąć na jego zeznania, które miały potwierdzić, że P.H. udziału w pobiciu nie brał. Sąd wymierzył A.S. karę 10 miesięcy ograniczenia wolności polegającej na nieodpłatnej kontrolowanej pracy na cele społeczne, w wymiarze 20 godzin miesięcznie²⁶.

²⁴ Akta Sądu Rejonowego w Tczewie.

²⁵ Akta Sądu Rejonowego Gdańsk-Południe w Gdańsku.

²⁶ Akta Sądu Rejonowego w Sopocie.

Przywołane wyżej sprawy wyraźnie pokazują, że motywacja sprawców decydujących się na złożenie fałszywego zeznania w celu ochrony własnej lub osób bliskich związana jest często z silnymi emocjami połączonymi z potrzebą zachowania lojalności wobec najbliższych, a wspólnym mianownikiem tych działań jest dążenie do uniknięcia odpowiedzialności karnej lub złagodzenia jej skutków.

W przeciwieństwie do tego rodzaju motywacji kolejną grupę sprawców cechuje wyraźnie zorientowany cel materialny. Badanie aktowe pozwoliło na wyodrębnienie w tym zakresie kilku rodzajów spraw: po pierwsze, są to sprawy spadkowe, związane ze złożeniem fałszywego zapewnienia spadkowego; po drugie, sprawy dotyczące zgłoszenia nieprawdziwych zdarzeń w celu uzyskania świadczenia odszkodowawczego; a po trzecie, dotyczące złożenia nieprawdziwych oświadczeń w celu uzyskania świadczeń socjalnych.

Sąd Rejonowy w Sopocie warunkowo umorzył postępowanie na okres 1 roku próby wobec dwóch osób – H.L. oraz J.L., które w toku postępowania sądowego w przedmiocie stwierdzenia nabycia spadku złożyły nieprawdziwe zapewnienie spadkowe o tym, że nie miały wiedzy, że spadkodawca – mąż i ojciec skazanych – pozostawił testament, w którym powołał do spadku siostrzeńca oraz dokonał ich wydziedziczenia. Sąd Rejonowy w Sopocie w wyniku złożonych zapewnień spadkowych stwierdził, że spadek nabyli H.L. oraz J.L. w częściach po 1/2. Sąd powziął informację, że w sprawie doszło do złożenia fałszywych zapewnień spadkowych, gdy do Sądu wpłynął wniosek o stwierdzenie nabycia spadku powołanego do dziedziczenia siostrzeńca spadkodawcy. W konsekwencji sąd zmienił postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku poprzez stwierdzenie, że spadek na podstawie testamentu nabył siostrzeniec spadkodawcy²⁷.

Kolejnym przykładem sprawy, w której motywacją sprawcy do złożenia fałszywego zeznania była chęć uzyskania korzyści majątkowej, jest postępowanie, które toczyło się przed Sądem Rejonowym w Tczewie. Sprawca złożył ustne zawiadomienie o włamaniu i kradzieży części na-

²⁷ Akta Sądu Rejonowego w Sopocie.

leżącego do niego pojazdu, podczas gdy w rzeczywistości samodzielnie usunął i zniszczył elementy auta, pozorując przestępstwo. Przesłuchany w charakterze świadka utrzymywał, że pozostawił sprawny pojazd, który miał utracić możliwość jazdy wskutek zdarzenia. Twierdzenia te zostały zweryfikowane i zakwestionowane na podstawie nagrania monitoringu, z którego wynikało, że właściciel przywiózł pojazd na miejsce rzekomej kradzieży na lawecie. W toku przeszukania funkcjonariusze Policji odnaleźli w miejscu zamieszkania sprawcy elementy pojazdu, które miały zostać skradzione. Sprawca przyznał się do winy, wyjaśniając, że jego celem było uzyskanie odszkodowania, gdyż samochód – od roku eksploatowany – generował poważne i kosztowne awarie. W tej sprawie doszło do realnego zbiegu przestępstw złożenia fałszywych zeznań (art. 233 § 1 k.k.), zawiadomienia o przestępstwie niepopelnionym (art. 238 k.k.) oraz usiłowania oszustwa na szkodę firmy ubezpieczeniowej (art. 13 § 1 w zw. z art. 286 § 1 w zw. z art. 298 § 1 w zw. z art. 11 § 2 k.k.). Sąd wymierzył sprawcy karę łączną pozbawienia wolności, zawieszając jej wykonanie na okres próby wynoszący 2 lata²⁸.

Podczas badań aktowych odnotowano także postępowania, których przedmiotem było złożenie przez sprawców nieprawdziwych oświadczeń, po pouczeniu o odpowiedzialności karnej grożącej za podanie nieprawdziwych danych, które skutkowały wypłaceniem nienależnych świadczeń z Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej²⁹.

Podsumowując, trzeba wskazać, że motywacja majątkowa związana jest z chęcią uzyskania przez sprawców wymiernej korzyści. Działania sprawców w tym zakresie charakteryzują się premedytacją i dążeniem do uzyskania celu ekonomicznego. W przeciwieństwie do tej przemyślanej i zaplanowanej strategii sprawców kolejną grupę spraw charakteryzują działania wynikające z emocji i osobistego uwikłania – często mniej racjonalne, ale także niezwykle istotne z punktu widzenia postępowania.

Do tej kategorii sprawców należy mężczyzna skazany przez Sąd Rejonowy Gdańsk-Południe w Gdańsku – K.C., odbywający już karę 25 lat

²⁸ Akta Sądu Rejonowego w Tczewie.

²⁹ Akta Sądu Rejonowego w Tczewie.

pozbawienia wolności, który zawiadomił Prokuraturę i Policję o rzekomych przestępstwach popełnianych przez jego znajomą D.S., pracującą za granicą w domu opieki. Zawiadomienie dotyczyło zabójstw, znęcania się nad podopiecznymi oraz ich okradania. Na poparcie tych twierdzeń K.C. przedstawił listy, które napisała do niego D.S. W toku śledztwa powołano biegłego z zakresu analizy pisma ręcznego, który stwierdził, że listy zostały niemal w całości napisane przez D.S., jednak zdania mające świadczyć o przestępstwach – m.in. „chyba za dużo tabletek dałam dziadkowi. Hi” oraz „Wyciągnęłam kasę od starucha” – zostały dopisane przez K.C.

Postępowanie dowodowe wykazało, że motywem działania K.C. była chęć zemsty na D.S. za zakończenie przez nią kontaktów telefonicznych i listownych. W związku z tym został on skazany za złożenie fałszywego zawiadomienia o przestępstwie (art. 238 k.k.), złożenie fałszywego zeznania i fałszywego oskarżenia (art. 233 § 1 w zw. z art. 234 i art. 11 § 2 k.k.), a także za przedstawienie fałszywych dowodów (art. 235 k.k.). Sąd wymierzył mu karę łączną 2 lat i 6 miesięcy pozbawienia wolności³⁰.

Przypadek ten jednoznacznie pokazuje, że motywacje stojące za fałszywymi zeznaniami mogą mieć charakter emocjonalny – związany z osobistą urazą, potrzebą odwetu czy chęcią wyrządzenia krzywdy drugiej osobie. W analizowanej sprawie fałszywe oskarżenie było środkiem do realizacji prywatnej zemsty, a przedstawione dowody miały nadać tej narracji pozór wiarygodności.

Kolejne postępowanie, prowadzone przez Sąd Rejonowy Gdańsk-Południe w Gdańsku w ramach omawianej kategorii motywacyjnej dotyczyło złożenia fałszywych zeznań przed Sądem Okręgowym w Gdańsku w toku sprawy rozwodowej. Przesłuchana w charakterze świadka S.K. zaprzeczyła, jakoby uczestniczyła we wspólnym wyjeździe zagranicznym z pozwanym, mimo że zgromadzony w toku postępowania materiał dowodowy jednoznacznie taki fakt potwierdzał. Dodatkowego znaczenia sprawie nadaje okoliczność, że S.K. była znajomą zarówno strony powodowej, jak i pozwanej.

³⁰ Akta Sądu Rejonowego Gdańsk-Południe w Gdańsku.

Jeszcze przed wszczęciem postępowania przygotowawczego i zakończeniem postępowania przed Sądem Okręgowym S.K. sprostowała swoje zeznanie. W toku postępowania karnego sąd przy zastosowaniu art. 233 § 5 i art. 61 § 1 k.k. odstąpił od wymierzenia jej kary. W uzasadnieniu podkreślono, że S.K. z własnej inicjatywy sprostowała zeznania, zanim wywarły one wpływ na wynik sprawy rozwodowej.

Przypadek ten obrazuje, że motywacja do złożenia fałszywych zeznań może wynikać z emocjonalnego uwikłania, wstydu i lojalności wobec jednej ze stron sporu. Decyzja S.K. o złożeniu fałszywego zeznania miała na celu ukrycie bliskiej relacji z pozwanym. Jednocześnie jej postawa w dalszym toku postępowania – dobrowolna korekta zeznań – została uznana przez sąd za istotną okoliczność łagodzącą, wpływającą na ocenę stopnia zawinienia i zastosowaną reakcję karną³¹.

Kolejna grupa motywacji sprawców przestępstw składania fałszywych zeznań nie dotyczy więzi emocjonalnych czy uzyskania bezpośrednich korzyści majątkowych, ale jest narzędziem do obejścia barier formalnych i instytucjonalnych, takich jak wymogi zdrowotne, procedury administracyjne, w tym warunki licencyjne.

W tej kategorii motywacyjnej odnotowano postępowanie prowadzone przez Sąd Rejonowy w Tczewie, którego przedmiotem było złożenie przez sprawczynię fałszywego oświadczenia dotyczącego stanu zdrowia. Kobieta zataiła fakt chorowania na epilepsję w celu przystąpienia do kursu na uzyskanie prawa jazdy, mimo że zgodnie z art. 78 ustawy z 5.01.2011 r. o kierujących pojazdami³² oświadczenie to składane jest pod rygorem odpowiedzialności karnej. Sąd w tej sprawie wymierzył karę grzywny w wysokości 200 stawek dziennych, ustalając wartość stawki na kwotę 30 zł. Motywacją do złożenia nieprawdziwego oświadczenia była chęć obejścia formalnych wymogów administracyjnych, które sprawczyni uznała za przeszkodę w osiągnięciu zamierzonego celu – uzyskania uprawnień do kierowania pojazdami. Fałszywe oświadczenie stanowiło w tym wypadku próbę dostosowania rzeczywistości

³¹ Akta Sądu Rejonowego Gdańsk-Południe w Gdańsku.

³² Ustawa z 5.01.2011 r. o kierujących pojazdami (Dz.U. z 2024 r. poz. 1210 ze zm.).

do wymogów instytucjonalnych, przy jednoczesnym pominięciu obowiązujących regulacji prawnych.

Zbliżona motywacja – polegająca na próbie obejścia formalnych barier administracyjnych – towarzyszyła sprawcy, który złożył fałszywe oświadczenie w toku postępowania dotyczącego uzyskania licencji na wykonywanie krajowego transportu drogowego w zakresie przewozu osób taksówką. Sprawa ta była rozpoznawana przez Sąd Rejonowy Gdańsk-Południe w Gdańsku. Zgodnie z art. 6 ust. 1 pkt 2 lit. b ustawy z 6.09.2001 r. o transporcie drogowym³³ licencja może zostać przyznania wyłącznie wówczas, gdy przedsiębiorca, zatrudnieni przez niego kierowcy, jak również osoby niezatrudnione, lecz wykonujące przewóz osobiście na jego rzecz, nie byli prawomocnie skazani m.in. za przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu oraz przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, a także za przestępstwa, o których mowa w art. 59 ustawy z 29.07.2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii³⁴, a ponadto nie orzeczono prawomocnie wobec nich zakazu wykonywania zawodu kierowcy. Oświadczenie w zakresie karalności składa się pod rygorem odpowiedzialności karnej. Wnioskodawca złożył fałszywe oświadczenie o niekaralności, mimo że był już dwukrotnie prawomocnie skazany za przestępstwa prowadzenia pojazdu mechanicznego pomimo cofnięcia uprawnień (art. 180a k.k.). W toku postępowania przyznał się do zarzucanego czynu, tłumacząc, że pozostawał w przekonaniu, iż wymagane oświadczenie dotyczy wyłącznie przestępstw związanych bezpośrednio z prowadzeniem działalności gospodarczej.

Powyższy przykład ukazuje, że fałszywe oświadczenie może być narzędziem do ominięcia wymogów ustawowych, warunkujących dostęp do określonych uprawnień zawodowych. Mimo że sprawca przyznał się do zarzucanego czynu oraz twierdził, że błędnie zrozumiał zakres wymaganego oświadczenia, jego działanie wpisuje się w zakres instrumentalizacji procedur administracyjnych.

³³ Ustawa z 6.09.2001 r. o transporcie drogowym (Dz.U. z 2024 r. poz. 1539 ze zm.).

³⁴ Ustawa z 29.07.2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz.U. z 2023 r. poz. 1939 ze zm.).

Badania akt spraw sądowych prowadzonych w przedmiocie czynów z art. 233 k.k. ukazują, że fałszywe zeznania nie są jednorodnym zjawiskiem, lecz kwestią motywacyjnie niezwykle złożoną, osadzoną w emocjach, relacjach międzyludzkich czy ekonomicznych kalkulacjach. Wyodrębnienie czterech podstawowych typów motywacji – działań ukierunkowanych na uniknięcie odpowiedzialności prawnej, dążenia do osiągnięcia korzyści majątkowej, impulsów wynikających z uwikłania emocjonalnego oraz próby obejścia barier formalnych – pozwala nie tylko lepiej zrozumieć dynamikę tego przestępstwa, ale także wskazuje możliwe kierunki działań prewencyjnych i postulowanych zmian legislacyjnych.

Wynikającym z powyższej analizy postulatem *de lege ferenda* jest rozważenie wprowadzenia do art. 233 k.k. typu kwalifikowanego polegającego na działaniu sprawcy w celu osiągnięcia korzyści majątkowej. W obecnym brzmieniu tego przepisu nie różnicuje się odpowiedzialności sprawcy, który składa fałszywe zeznanie dla zysku, od tego, który działa pod wpływem emocji. W konsekwencji tej zmiany omawiany przepis lepiej oddałby złożoność realiów ujawnionych w badaniu, przy zachowaniu znaczenia prawdy jako fundamentu wymiaru sprawiedliwości.

Zebrany materiał badawczy wskazuje, że przestępstwo składania fałszywych zeznań i oświadczeń stanowi poważne zagrożenie dla prawidłowego funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości. Przeprowadzone badanie, choć ograniczone do trzech sądów rejonowych, stanowi punkt wyjścia do dalszych analiz. Typologia motywacji może okazać się przydatna nie tylko na gruncie nauk penalnych, lecz także w praktyce sądowej, zwłaszcza w zakresie oceny stopnia zawinienia, stopnia społecznej szkodliwości czynu oraz zastosowanych środków reakcji karnej. W artykule zaproponowano strukturalne ujęcie problemu składania fałszywych zeznań, wpisując się w dyskusję o roli prawdy w procesie oraz odpowiedzialności za jej celowe zniekształcanie.

Agnieszka Dalecka-Werpachowska [ORCID: 0000-0003-1867-716X] – doktor nauk prawnych, Katedra Prawa Karnego Materialnego i Kryminologii, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Gdański

Bibliografia

- Cieślak M., *Zagadnienia dowodowe w procesie karnym*, Warszawa 1955
- Górecki R., *Świadek w postępowaniu przygotowawczym*, Warszawa–Poznań 1987
- Gustowska-Szwaja K., Lachman Z., Stańda J., *Fałszywe zeznania i ich przyczyny*, Kraków 1971
- Herzog A., Skwarcow M. [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. R.A. Stefański, Warszawa 2025
- Kosonoga J. [w:] *Kodeks postępowania karnego*, t. I, *Komentarz do art. 1–166*, red. R.A. Stefański, S. Zabłocki, Warszawa 2017
- Królikowski M., Zalewski W. [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, t. III, *Komentarz do artykułów 222–316*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2024
- Kurowski M. [w:] *Kodeks postępowania karnego*, t. I, *Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, LEX 2025
- Malinowski A., *Kłamstwo a fałszywe zeznanie*, „Edukacja Prawnicza” 2014/5
- Murzynowski A., *Istota i zasady procesu karnego*, Warszawa 1994
- Plóciennik W., *Zasada prawdy materialnej de lege lata i de lege ferenda* [w:] J. Go-dyń, M. Hudzik, L.K. Paprzycki, *Współczesne wyzwania prawa i procesu karnego*, Warszawa 2012
- Szewczyk M., Wojtaszczyk A., Zontek W. [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, t. II, cz. II, *Komentarz do art. art. 212–277d*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2017
- Śliwiński S., *Polski proces karny. Zasady ogólne*, Warszawa 1948
- Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. 3, red. S. Dubisz, Warszawa 2003
- Wiak K. [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2024
- Zakrzewski P. [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. J. Majewski, Warszawa 2024

Akty prawne

- Ustawa z 14.06.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 2024 r. poz. 572)
- Ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2024 r. poz. 1568 ze zm.)
- Ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2025 r. poz. 383)
- Ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2025 r. poz. 46 ze zm.)
- Ustawa z 6.09.2001 r. o transporcie drogowym (Dz.U. z 2024 r. poz. 1539 ze zm.)
- Ustawa z 29.07.2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz.U. z 2023 r. poz. 1939 ze zm.)
- Ustawa z 5.01.2011 r. o kierujących pojazdami (Dz.U. z 2024 r. poz. 1210 ze zm.)

Orzecznictwo

Postanowienie SN z 1.04.2005 r., IV KK 42/05, OSNKW 2005/7–8, poz. 66

Uchwała SN z 22.01.2003 r., I KZP 39/02, OSNKW 2003/1–2, poz. 1

Wyrok SN z 17.09.1971 r., I KR 120/71, OSNPG 1971/12, poz. 242

Wyrok SN z 14.07.1975 r., Rw 323/75, OSNKW 1975/9, poz. 133

Wyrok SN z 3.08.2006 r., III KK 133/06, LEX nr 193076

Wyrok SN z 2.10.2014 r., IV KK 82/14, OSNKW 2015/2, poz. 17

Wyrok SA w Gdańsku z 30.12.2010 r., II AKa 280/10, POSAG 2011/2, poz. 134–162

Thorsten Floren

THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS IN THE CONTEXT OF THE USE OF THE POLYGRAPH IN GERMAN CRIMINAL LAW

1. Human rights in the German legal system and their origins

German history contains several profoundly dark chapters. In the past 120 years alone, Germany was actively involved in the First World War. The subsequent political changes in Central Europe were highly complex. Germany transitioned from an empire (monarchy) to a democracy in the Weimar Republic (the period of 1918–1933). The so-called ‘Third Reich’ under the National Socialist rule began with the end of democracy (in 1933) and the consequent dismantling of human and fundamental rights, initially in the territory of Germany. With the invasion of Poland and thus the beginning of the Second World War, Germany unleashed unimaginable suffering across the globe. The terror regime of the Nazi dictatorship violated every form of human rights. It was not until the end of the war and the Allied forces’ victory over Hitler’s Germany in 1945 that peace and democracy were reinstated in western parts of Germany (the Federal Republic of Germany). The ‘Fathers of the Basic Law’ applied the lessons learned during the Nazi reign of terror to enshrine the fundamental human right in Article 1(1) GG of the Basic Law (*Grundgesetz*, GG): ‘*Human dignity is inviolable. It is the duty of all state authorities to respect and protect it*’. This principle is further reinforced

in Article 1 para. 2 GG: *‘The German people are therefore committed to inviolable and inalienable human rights as the basis of every human community, of peace and justice in the world’*.¹ Another fundamental right in the Basic Law of the Federal Republic of Germany is laid down in Article 2 GG, and refers to a human right: it involves a ‘general freedom of action’, as everyone is guaranteed ‘the right to the free development of their personality’.² This strong anchoring of human rights in the Basic Law is also due to the ‘generational model’ of human rights,³ which was adopted in 1948 in the United Nations Universal Declaration of Human Rights.⁴ The generational model is divided into three generations of human rights and is closely based on the fundamental values of the French Revolution. It is roughly divided into freedom rights, equality rights and solidarity rights.⁵

The first generation of human rights relates to the relationship between the state and the individual, whereby the individual is granted freedoms and rights vis-à-vis the state. These are therefore ‘negative’ rights, as the state may not interfere in the interests of citizens. They include the right to freedom of opinion, property and religion. This group of rights is then followed by the second generation, with equality rights in the form of equal opportunities and equal treatment. The third generation of human

¹ The Basic Law was adopted on 08.05.1949 by the Parliamentary Council. The members of the Council came from the state parliaments of Germany. The Basic Law was subsequently approved by the Allies and could then enter into force.

² Bundesministerium der Justiz (2025): Menschenrechte in Deutschland, https://www.bmj.de/DE/themen/menschenrechte/menschenrechte_deutschland/menschenrechte_deutschland_node.html. p. 1.

³ M. Stepanians (2023): Menschenrechte und Grundrechte, in: C. Neuhäuser, M.-L. Raters, R. Stoecker (Hg.): Handbuch Angewandte Ethik, 2. Auflage, J. B. Metzler, Berlin. p. 578.

⁴ Amnesty International (2025): Deine Menschenrechte auf einen Blick. Alle 30 Artikel der Allgemeinen Erklärung der Menschenrechte, <https://www.amnesty.de/alle-30-artikel-der-allgemeinen-erklaerung-der-menschenrechte>. p. 1.

⁵ K. Vasak, (1977), *Human rights: A thirty year struggle. The sustained efforts to give force of law to the Universal Declaration of Human Rights*, [in:] UNESCO Courier (1977), 30. Jg., 11. p. 29 ff.

rights is the most recent form and includes the right to development, peace and a clean environment.⁶

Article 1 of the United Nations Universal Declaration of Human Rights shows clear parallels with Article 1 GG, as it explicitly refers to the dignity of all human beings: '*All human beings are born free and equal in dignity and rights. They are endowed with reason and conscience and should treat one another in a spirit of solidarity*'.⁷ In addition to the fundamental statements on human rights, Article 5 of the Universal Declaration of Human Rights prohibits torture,⁸ which will be of importance in assessing the lawful use of the polygraph in German criminal law.

Fundamental rights and human rights therefore form a central axis of the relationship between the state and citizens, which are essential for the existence of democracy. This is made particularly clear by the concise location of these rights in the Basic Law of the Federal Republic of Germany and also at international level in the United Nations Universal Declaration of Human Rights. State intervention in these rights by the police, the public prosecutor's office or the court is therefore permissible only if corresponding legal norms are in place and the limits of human rights have not been violated. The issue of whether the use of the polygraph in German criminal procedure law violates the limits of human rights has been adjudicated several times by the highest court of the Federal Republic of Germany. However, the court's assessment of this issue has evolved over time.

⁶ M. Stepanians, (2023): Menschenrechte und Grundrechte, in: C. Neuhäuser, M.-L. Raters, R. Stoecker (Hg.): Handbuch Angewandte Ethik, 2. Auflage, J. B. Metzler, Berlin, p. 578.

⁷ Amnesty International (2025): Deine Menschenrechte auf einen Blick. Alle 30 Artikel der Allgemeinen Erklärung der Menschenrechte, <https://www.amnesty.de/alle-30-artikel-der-allgemeinen-erklaerung-der-menschenrechte>. p. 2; in the original version from 1949, the second sentence was: '*They are endowed with reason and conscience and should treat one another in a spirit of brotherhood*'; see also United Nations (1949): Resolution 217 A (III) der Generalversammlung vom 10. Dezember 1948. p. 1.

⁸ Amnesty International (2025): Deine Menschenrechte auf einen Blick. Alle 30 Artikel der Allgemeinen Erklärung der Menschenrechte, <https://www.amnesty.de/alle-30-artikel-der-allgemeinen-erklaerung-der-menschenrechte>. p. 3, Article 5 reads: '*No one shall be subjected to torture or to cruel, inhuman or degrading treatment or punishment*'.

2. Type of proceedings under German criminal law

In German criminal law, the so-called material principle of guilt applies.⁹ This means that any sentence imposed must be based on individual guilt.¹⁰ This substantive principle of guilt is derived from the principle of the rule of law and human dignity.¹¹ As previously explained, human dignity is enshrined in Article 1 GG as a central element of the constitution. The principle of the rule of law, on the other hand, arises from Art. 20 para. 3 GG.¹² The substantive principle of guilt has constitutional status and is therefore the supreme legal definition. This means that the criminal process is to actually recognize and implement the constitutional principles.¹³ The central aim of criminal proceedings in Germany is therefore to establish the actual truth.¹⁴ This is to be achieved, among other means, through the requirement that investigations must be conducted *ex officio*.¹⁵ German criminal procedural law differs significantly from other procedural systems in this respect. For example, unlike in American criminal proceedings, evidence in Germany must be introduced during the main hearing under the court's responsibility.¹⁶

⁹ T. Vieten, (2023): Die (Un)zulässigkeit des Lügendetektors als Indikator für die Verfahrensart des deutschen und amerikanischen Strafprozesses, *Bonner Rechtsjournal*, 02 / 2023, p. 122 -127. p. 124.

¹⁰ G. Trüg, J. Habetha, (2016), in: C. Knauer, H. P. Kudlich, (2016): *MüKoStPO*, 1. Auflage, 2016. § 244. para. 4.

¹¹ BVerfGE 80, 182 (182).

¹² Bundesministerium der Justiz (2025a): Das Rechtsstaatsprinzip im Grundgesetz, https://www.bmj.de/DE/rechtsstaat_kompakt/grundgesetz/rechtsstaatsprinzip/rechtsstaatsprinzip_node.html. p. 1; in addition to Art. 20 para. 3 GG, the principle of the rule of law is also derived from the state's commitment to fundamental rights (Art. 1 para. 3 GG), the rules on the legal protection of citizens against public authority (Art. 19 para. 4 GG), the rules on constitutional order in the states (Art. 28 para. 1 sentence 1 GG) and the overall conception of the GG as a general principle of law.

¹³ BVerfG, NJW 2013, 1058 (1060).

¹⁴ G. Trüg, J. Habetha, (2016), in: C. Knauer, H. P. Kudlich, (2016): *MüKoStPO*, 1. Auflage, 2016. § 244. para. 4.

¹⁵ C. Krehl(2019), in: C. Barthe, J. Gericke, : *Karlsruher Kommentar StPO*, C. H. Beck, München. § 244, para. 28.

¹⁶ G. Trüg, J. Habetha, (2016), in: C. Knauer, H. P. Kudlich, (2016): *MüKoStPO*, 1. Auflage, 2016. § 244. para. 4.

Another distinctive feature of German criminal procedure law is the manner in which evidence is introduced. Material evidence is brought into the proceedings exclusively through personal evidence. This results in a clear priority being given to personal evidence at the expense of material evidence.¹⁷

The use of the polygraph focuses primarily on obtaining personal evidence, as both the statement of the accused and the testimony of the expert are relevant. The use of the polygraph can also be compared to an interrogation. Under the German criminal procedure law, the aim of an interrogation is to ascertain the ‘objective truth’¹⁸ which aligns with the fundamental objective of German criminal proceedings.

3. Court decisions on the use of the polygraph in German criminal procedure law

Currently, the use of the polygraph in court proceedings in Germany is permitted only to a very limited extent. This limitation results from a series of rulings by the highest German court,¹⁹ that is the Federal Court of Justice (*Bundesgerichtshof*, BGH), which essentially had to review judgments passed in lower courts in three cases. These judgments have set the standards for the admissibility of polygraph evidence in criminal proceedings in Germany. However, it is important to note that the Federal Court of Justice has not maintained a consistently uniform approach. Over time, the rulings and the assessment of the polygraph have evolved.

¹⁷ T. Floren (2022): Kriminaltechnische Innovationen als Entwicklungspotential des kriminalistischen Sachbeweises, in: Hans Gross Zentrum für interdisziplinäre Kriminalwissenschaften (ZIK) und Vereinigung Kriminaldienst Österreich (VKÖ): Kriminalistik. Symposium 2022, Spuren in die Zukunft, Unipress, Graz. p. 58 f.

¹⁸ H. Artkämper, T. Floren, K. Schilling, (2025): Vernehmungen. Taktik, Psychologie, Recht, 7. Auflage, VDP, Hilden. p. 103.

¹⁹ Vieten, T. (2023): Die (Un)zulässigkeit des Lügendetektors als Indikator für die Verfahrensart des deutschen und amerikanischen Strafprozesses, Bonner Rechtsjournal, 02 / 2023, p. 122–127. p. 126.

3.1. The first decision of the BGH (1954)

The first decision of the Federal Court of Justice concerning the use of a polygraph was issued on 16 February 1954. This BGH decision originated from a judgment of the Regional Court (*Landgericht*, LG) of Zweibrücken. The defendant had been accused of embezzling money and staging a burglary to conceal the crime. In an attempt to prove his innocence, the defendant agreed to undergo a polygraph test.²⁰

The BGH ruled that the defendant's answers obtained as a result of the polygraph test could not be used in criminal proceedings. This prohibition applied irrespective of whether the defendant had consented and voluntarily submitted to the polygraph test. The Federal Court of Justice reasoned that the use of a polygraph violates human dignity under Article 1(1) of the Basic Law.

The main objective of criminal proceedings is to establish the objective truth. However, a polygraph is not a suitable investigative tool under the German Code of Criminal Procedure. Furthermore, the polygraph affects the accused's status of a party to the criminal proceedings by reducing him to an object in the proceedings. The accused would not even be required to respond to the charges or actively contribute to the investigation. The use of the polygraph thus compromises his personal autonomy in the pursuit of solving crimes, regardless of whether the accused consented to the polygraph test or not.²¹

In 1954, the BGH identified the core barrier to the use of polygraphs in German criminal proceedings, namely the violation of human dignity under Article 1(1) GG.

Furthermore, the BGH found that the use of polygraph tests also violated the provisions of § 136a of the Code of Criminal Procedure (*Strafprozessordnung*, StPO) (prohibited interrogation methods; prohibition on the use of evidence). The accused need not actively participate in the

²⁰ BGH, 1 StR 578 / 53, para. 649.

²¹ BGH, 1 StR 578 / 53, para. 649.

criminal proceedings and the polygraph allows an ‘insight into the soul of the accused’.²² Such an approach would be inadmissible, as it involves the measurement and assessment of involuntary bodily functions (such as pulse rate, blood pressure, respiratory pattern, etc.).²³ If one were to follow the reasoning of the Federal Court of Justice, one could also argue that the use of polygraph tests constitutes a breach of Article 5 of the Universal Declaration of Human Rights, which prohibits ‘inhuman treatment’.²⁴ The use of the polygraph reduces the accused to a mere object of the proceedings. Gaining such ‘insight into his soul’, which is beyond his control, thus constitutes a violation of the Basic Law (GG) and the United Nations Universal Declaration of Human Rights.

3.2. The second decision of the BVerfG (1981)

In contrast to the Federal Court of Justice (BGH), the German Federal Constitutional Court (*Bundesverfassungsgericht*, BVerfG) is responsible for, among other things, deciding on the interpretation of the Basic Law. Convicted individuals may appeal to the BVerfG if they believe that their constitutional rights have been violated by the judgment. On June 2, 1980, the Mannheim Regional Court (*Landgericht*, LG) sentenced a defendant to life imprisonment for murder. The defendant had applied to undergo a polygraph test in an effort to exonerate himself.²⁵ However, the Regional Court rejected this request and the matter was brought before the BVerfG for a constitutional review. The BVerfG ruled that the use of a polygraph in criminal proceedings did not constitute a violation of Article 1(1) GG (human dignity), thereby contradicting the legal position of the BGH. Nevertheless, the BVerfG held that through the use of the polygraph, the defendant would become a ‘mere appendage of an apparatus’ and, as a result, the BVerfG found the defendant’s personal rights under Article 2(1) GG to be violated. This interference

²² BGH, 1 StR 578 / 53, para. 649.

²³ BGH, 1 StR 578 / 53, para. 649.

²⁴ Amnesty International (2025): Deine Menschenrechte auf einen Blick. Alle 30 Artikel der Allgemeinen Erklärung der Menschenrechte, <https://www.amnesty.de/alle-30-artikel-der-allgemeinen-erklaerung-der-menschenrechte>. p. 3.

²⁵ LG Mannheim (1980), 2 KLS 3 / 80.

with personal rights could not be justified even by the defendant's own interest in obtaining exoneration.²⁶

This ruling by the BVerfG has been the subject of academic criticism. Scholars argued that the decision lacked a plausible justification for the decision.²⁷

3.3. The third decisions of the BGH (1998)

In 1998, the BGH ruled on the use of a polygraph in two cases. The first decision of 14 October 1998 largely confirmed the first 1954 BGH polygraph ruling. The basis for rejecting the polygraph was again the reasoning that its use as evidence conflicted with Article 1 GG (human dignity) and Article 2 GG (right of personality). In addition, further arguments were presented to support the inadmissibility of polygraph under German criminal law.²⁸

On 17 December 1998, the BGH again ruled on the use of the polygraph. Following the Mannheim Regional Court's conviction for sexual abuse, the convicted individual lodged an appeal. The BGH once more rejected the polygraph as admissible evidence. However, there was a significant shift in the Court's reasoning. Based on the findings of a commission of experts²⁹ that had collaborated with the BGH, the approach was no longer considered a violation of Article 1 GG (human dignity). The Court came to the conclusion that the previously assumed 'insight into the soul'³⁰ of the accused was no longer present in the test procedure. Nevertheless, the use of the polygraph was still not permitted against

²⁶ J. Busche (2016): Bildgebende Verfahren, Beweisführung und Glaubwürdigkeit, *Freilaw*, 1/2016, p. 41–52. p. 45.

²⁷ J. Schwabe (1982): Urteilsanmerkung zum Beschluß des BVerfG vom 18.08.1981 – 2 BvR 166/81, *NJW*, 367–368. p. 367; Amelung, K. (1982): Urteilsanmerkung zum Beschluß des BVerfG vom 18.08.1981 – 2 BvR 166/81, *NStZ* 1982, p. 38–40. p. 38.

²⁸ BGHSt 3 StR 236/95.

²⁹ The expert committee consisted of Fielder, Jänig, Steller and Undeutsch.

³⁰ BGH, 1 StR 578/53, para. 649.

the will of the accused. A voluntary polygraph test therefore does not violate human dignity and is therefore compatible with the Basic Law.³¹

The fact that the polygraph continues to be used in German criminal procedure law, or only in absolutely exceptional cases, is due to BGH's further reasoning. The highest court holds that the polygraph procedure, in conjunction with the expert opinion, constitutes unsuitable evidence in criminal proceedings. The position of the BGH is based on expert opinions and scientific findings.³²

3.4. The fourth decision of the BGH (2010)

On 30 November 2010, the BGH was once again called upon to rule on the use of the polygraph in criminal proceedings. The case law from December 1998 was fully upheld. Once again, the BGH found no interference with fundamental rights or human rights. However, the polygraph remains an unsuitable means of evidence in criminal proceedings in Germany.³³ Due to the very brief reasoning provided for the ruling and the fact that further scientific findings on the functioning of the polygraph were disregarded, this ruling was heavily criticized in legal scholars' literature.³⁴

4. Conclusion

Human rights are firmly anchored both in the German Basic Law (GG) and in the Universal Declaration of Human Rights of the United Nations, and thus form a basis for the relationship between the state and its citizens. Due to its historical development, Germany has accorded fundamental rights and human rights central importance, as they form

³¹ BGHSt 44, 308, 315, para. 658.

³² BGHSt 44, 308, 315, para. 662.

³³ BGHSt 1 StR 509/10.

³⁴ Putzke, H. (2011): BGH, Beschl. V. 30.11.2010 – 1 StR 509/10. Entscheidungsbeurteilung, ZJS, p. 557–563. p. 559.

the foundation of the free and democratic basic order of the Federal Republic of Germany. State interference with these rights requires legal norms that are enshrined in criminal procedure law. However, it is evident from the abovementioned rulings of the highest German court, the Federal Court of Justice (BGH), that a shift has occurred. Initially, the BGH ruled that the use of polygraphs was not admissible, as it inadmissibly interfered with human dignity under Article 1 GG. Even the defendant's consent to participate in the test procedure in order to prove his innocence did not persuade the BGH.

Human dignity is a non-negotiable element of the German constitution and therefore cannot be treated arbitrarily. Only the change in the assessment of the polygraph by the Federal Court of Justice (BVerfG) between 1954 and 1998 made its use in the German legal system possible at all. This means that the highest hurdle to the polygraph being used as evidence in Germany in the future has been overcome. However, the fact that this still does not happen, even though the polygraph is used in other European countries, is due to a fundamental mistrust on the part of the BGH. The court remains unconvinced that the polygraph, in conjunction with expert assessment, provides reliable results based on a sound scientific foundation. Only in rare cases is the polygraph used in German criminal proceedings with the consent of the defendant. As a rule, this occurs when the accused sees the polygraph test as a last resort to prove their innocence.

Thorsten Floren – doctor of Business Administration, Master of Arts Kriminalistik, University lecturer for criminal sciences at the Hessian, University for Public Management and Security

References

- Amnesty International (2025): Deine Menschenrechte auf einen Blick. Alle 30 Artikel der Allgemeinen Erklärung der Menschenrechte, <https://www.amnesty.de/alle-30-artikel-der-allgemeinen-erklaerung-der-menschenrechte>
- Artkämpfer H., Floren T., Schilling K., (2025): Vernehmungen. Taktik, Psychologie, Recht, 7. Auflage, VDP, Hilden

- Bundesministerium der Justiz (2025): Menschenrechte in Deutschland, https://www.bmj.de/DE/themen/menschenrechte/menschenrechte_deutschland/menschenrechte_deutschland_node.html
- Busche J. (2016): Bildgebende Verfahren, Beweisführung und Glaubwürdigkeit, Freilaw, 1/2016
- Floren T. (2022): Kriminaltechnische Innovationen als Entwicklungspotential des kriminalistischen Sachbeweises, in: Hans Gross Zentrum für interdisziplinäre Kriminalwissenschaften (ZIK) und Vereinigung Kriminaldienst Österreich (VKÖ): Kriminalistik. Symposium 2022, Spuren in die Zukunft, Unipress, Graz
- Krehl C. (2019), in: C. Barthe, J. Gericke, : Karlsruher Kommentar StPO, München
- Putzke, H. (2011): BGH, Beschl. V. 30.11.2010 – 1 StR 509/10. Entscheidungsbesprechung, ZJS
- Schwabe J. (1982): Urteilsanmerkung zum Beschluß des BVerfG vom 18.08.1981 – 2 BvR 166/81, NJW, 367-368. p. 367; Amelung, K. (1982): Urteilsanmerkung zum Beschluß des BVerfG vom 18.08.1981 – 2 BvR 166/81, NStZ 1982
- Stepanians M. (2023): Menschenrechte und Grundrechte, in: C. Neuhäuser, M.-L. Raters, R. Stoecker (Hg.): Handbuch Angewandte Ethik, 2. Auflage, J. B. Metzler, Berlin
- Trüg G., J. Habetha, (2016), in: C. Knauer, H. P. Kudlich, (2016): MüKoStPO, 1. Auflage, 2016
- Vasak K. (1977), *Human rights: A thirty year struggle. The sustained efforts to give force of law to the Universal Declaration of Human Rights*, [in:] UNESCO Courier (1977), 30. Jg., 11.
- Vieten T., (2023): Die (Un)zulässigkeit des Lügendetektors als Indikator für die Verfahrensart des deutschen und amerikanischen Strafprozesses, Bonner Rechtsjournal, 02/2023

Maria João Guia

CRIMINOLOGY: A SCIENCE SHADING THE WAY TO HUMAN RIGHTS COMPLIANCE

Introduction

Criminology is increasingly recognized as a science that provides decisive insights into crime, law, and social dynamics. This interdisciplinary field employs a variety of methodologies and theories from sociology, psychology, law, and public policy to understand the complexities surrounding criminal behaviour and its social implications. As Figueiredo Dias and Costa Andrade (2001) noted, 'Criminology serves as a bridge between the understanding of criminal behaviour and the mechanisms through which society attempts to regulate it.' By engaging in a comprehensive analysis of crime through its definition, the mechanisms of criminal acts, and the processes of criminalization and decriminalization, we can uncover the complex layers and often paradoxical readings behind crime statistics and their political interpretations. According to Lacey (2016), different societies establish legal frameworks that are shaped by historical, political, and social contexts. This understanding not only elucidates why certain crimes are more visible in public discourse than others but also emphasizes the vital role that criminology plays in promoting human rights compliance, aligning with Durkheim's assertion that 'crime is normal... it performs a vital function in the maintenance of social order' (Durkheim, 1893).

At the same time, practices such as applying the principles of restorative justice instead of the retributive model of justice are just one example of the contributions of criminology knowledge to the enforcement of human rights. Restorative justice seeks to rectify harm caused by a criminal act by promoting dialogue between the actors in the criminal process (victims, offenders, and the community) through a holistic understanding of conflict and the goal of finding resolution by allowing the aggressor to atone for their acts (Zehr, 1990). By prioritizing healing over punishment, restorative justice supports the restoration of dignity and strengthens human rights compliance.

This article aims to explore criminological explanations and theories on the definition of crime and how the criminal act is analysed. It seeks to understand why some behaviours are criminalised and others decriminalised, and why specific populations seem marginalised, excluded, and biased against by the justice system. Thus, we recall that the knowledge of this science might be our best ally in enforcing and complying with human rights.

1. Understanding the difficulties of crime definition

At the core of criminology lies the definition of crime. Crime is not a universal concept; instead, it should be analysed by different scientific areas, since it is not only a legal construct, but also a socially constructed act that varies across historical moments, epochs, political contexts, and cultures. According to Roxin (1997), the result will only be attributable to the agent when 'his/her conduct has created a danger to a legal asset not covered by the permitted risk, and this danger is realized in a concrete result that is within the scope of the rule.' The definition of crime must therefore be framed within the specific legal framework and the juridical debate, considering its constitutional foundation (cultural and societal norms) that guide its interpretation. Different societies establish their own legal frameworks, shaped by historical, political, and social contexts. These foundations guide the level of acceptance of certain behaviours (that might constitute deviance) and their corresponding

punishments, evolving with sociocultural shifts and advancements or setbacks in human rights. Understanding this variability is essential for recognizing that what is defined as a crime in one context may be overlooked or even celebrated in another. For instance, actions related to sexual orientation, drug use, and domestic violence may be criminalized in some societies but accepted or decriminalized in others. This constitutional connection to a context-specific interpretation of crime has significant implications for human rights, as marginalized individuals may suffer when their conduct is criminalized without a specific just cause, since sometimes it is society that may create the criminal. As Salo de Carvalho (2009) states, 'the criminal law must not be an instrument of oppression against those at the margins of society.'

Therefore, many positive outcomes would be reinforced if the justice system professionals, such as law enforcement officials, prosecutors, judges, academics, and other professionals, applied their knowledge of criminology. Comprehending this multifaceted science would enable them to understand and recognize the varied nature of criminal actions, the societal factors, and the political implications of crime that might contribute to it. This understanding helps law enforcement develop targeted crime prevention strategies sensitive to the underlying social issues. Law enforcement officials trained in criminology may be able to differentiate the motivations behind criminal acts. This discernment may enable them to think about and suggest specific community-centred approaches prioritizing healthier engagement with specific communities over aggression. Moreover, this will consequently boost the promotion of trust and compliance with laws among various social groups. Cândido da Agra (2018) emphasizes that 'understanding the social implications within which crime occurs is fundamental for effective policing and community engagement.'

Those who apply justice in their daily profession, such as prosecutors, judges, and justice officials, could benefit significantly from an articulate knowledge of criminology. Their decisions often set precedents and influence public perception of criminal behaviour and the justice system. Understanding the historical and core aspects of different criminological theories and their ideas can encourage these justice officials to consider

alternative sentencing, restorative justice methods, and rehabilitative approaches that align more closely with the principles of human rights. Roxin (2003) observed that ‘the judicial role transcends mere punishment; it entails a responsibility to promote justice in a holistic sense.’ When these professionals use the wider knowledge of the established criminological theories, pondering their positive and negative aspects, their decisions can inspire a reduction in recidivism rates and a more equitable application of justice, while ensuring that punishments fit the context and nature of the crime rather than simply conforming to rigid, punitive standards.

On the other hand, if academics and professionals who are already experts and experienced in criminological theory and research joined their efforts in debating emerging questions within criminal justice, they would also be essential in shaping public policy. Their research could be crucial for advocating for reform based on empirical data and social inquiry, driving legislative changes that address systemic inequities inherent in the justice system. As Salo de Carvalho (2012) argues, ‘the role of scholars in the criminal law landscape is not just confined to analysis; it extends to active participation in the formation of legal norms.’ This kind of academic involvement would allow for incorporating a varied educational and professional perspectives, including opinions of marginalized and non-traditional communities, contributing to a more informed public discourse surrounding crime and punishment.

2. Exploring the criminal mind: insights from theoretical perspectives on crime

Analysing the criminal act involves a deeper probe into the factors that lead individuals to commit crimes. Numerous theories, including strain theory (Merton, 1938), social learning theory and social cognitive learning theory (Bandura, 1977), and routine activity theory (Cohen & Felson, 1979), help contextualize why certain behaviours manifest as criminal acts. Social structures significantly influence personal decision-making. Through the lens of some of the criminological theories, certain areas known for economic hardship, poverty, and scarce opportunities and

resources often lead to the escalation of criminal behaviour, intensifying human rights violations against vulnerable groups (Hagan, 1993). These insights into criminal conduct compel us to consider an individualized approach to crime, where social justice and human rights are at the forefront.

It is indeed relevant to understand that movements of criminalization and decriminalization of certain acts further illustrate how society reacts to crime. The political nature of these processes can significantly affect which behaviours are prosecuted. Let us take into consideration, for example, the war on drugs. We understand that it has generally led, as Alexander (2010) highlights, to the over-criminalization of substance use, disproportionately affecting minority communities and leading to widespread human rights violations. If we now reflect upon decriminalization of certain acts, such as the decriminalization of dishonoured paper cheques in the 80's in some jurisdictions such as in Portugal, it has occurred not only due to its legal-juridical implications but also thanks to a societal shift towards greater acceptance of a certain behaviours that were about to disappear with the emergence of e-money and digital processing of certain sums. At a certain point, that decriminalization led to many poor people being removed from the incarceration system, replacing the consequences with other means of operationalizing justice. These examples demonstrate that criminology can inform policy by advocating for approaches prioritizing human rights over punitive measures.

Criminal statistics also need a special reflection on this matter. Mapping the crimes, that is, turning criminal realities into visualizing crime data, allows—if we are not sensitized to that—to build tools that can be manipulated to reflect political agendas. Hirschfield & Johnson (2013) noted that crime statistics do not often represent reality. On the contrary, crime data can be distorted, misrepresented, misinterpreted, and used to justify increased or specific policing in certain targeted areas. This enforcement based on these interpretations may lead to racial profiling and community disenfranchisement. A thorough and critical examination of crime mapping data requires a deep understanding of how crime mapping should be presented. In this regard, it should be compulsory to

incorporate and analyse the historical-socio-political epoch and context to recognise biases that may contribute to the infringement of human rights through decisions based on merely superficial analysis of the criminal data. By scrutinizing how crime statistics are generated and reported, criminologists can shed light on systemic inequalities and advocate for more equitable policies.

Furthermore, there is a debate that should be constantly maintained, referring to the interaction of visible and invisible crime types (for different reasons), an essential consideration in criminology that has repercussions for human rights. When we take the invisible ones, such as human trafficking and domestic violence, we must understand that statistics often remain low. These acts remain underreported due to societal stigma associated with the feeling of shame or the lack of awareness among victims, the Stockholm syndrome, shortage of financial and social resources, among other factors (Burd et al., 2023). Bringing attention to these hidden, shadowed crimes to understand the deep roots of this invisibility into the spotlight enables criminologists to push for reforms that offer greater protection to victims and improve human rights standards. Criminologists can urge for reforms that initiate greater protection for victims and thus enhance human rights compliance. Public awareness campaigns and educational initiatives can drive home the point that all crimes matter and require appropriate legal responses.

In conclusion, criminology is much more than studying crime, society, and the criminal agent; it is a vibrant field that can profoundly influence human rights compliance. By understanding crime as a socio-legal construct, exploring the underlying factors that drive criminal conduct, and recognizing the complex nature of criminalization, criminologists may greatly promote and protect the enforcement and progress of human rights. Through advocacy and research, criminology can help pave the way toward a more just society—one in which individual rights are safeguarded and celebrated.

3. The lack of uniformity in the assessment of a fact as a crime: the example of a human trafficking crime

The contemporary recognition, visibility, and emphasis placed on specific types of crime reflect the intricate interactions within communities and the complex dynamics of society. This phenomenon is reinforced by how crimes are portrayed in the media, the influence of political agendas that seek to either address or exploit these issues, and the ongoing public discourse that shapes narratives around crime. Some high-profile crimes, such as murder or drug trafficking, attract significant media attention and public outrage, which can drive demands for justice and fuel political momentum for harsher legislative responses (Ranking, 2011). In contrast, crimes like human trafficking often remain obscured, mainly due to social stigma, lack of public awareness, and inadequate, non-uniform legal frameworks. As Joanne van der Leun and Schijndel (2016) observed, 'Human trafficking is frequently rendered invisible, not only because of societal blindness to its mechanisms but also due to the complexity of the crime itself, which operates within layers of exploitation and manipulation' This complexity often leads to a lack of understanding and urgency in addressing such crimes, further entrenching them within the shadows of society.

The presence—or complete absence—of specific and effective legislation addressing certain criminal acts has a profound impact on their visibility and public perception. The absence of such legislation allows criminals to continue operating without scrutiny. In the case of human trafficking, some national statutes may be poorly defined or absent altogether, resulting in no accountability for offenders. Anabela Miranda Rodrigues (2017) argues that 'the absence of robust legal frameworks that align with international conventions creates a permissive environment for human trafficking to flourish, as offenders exploit legislative gaps.' When countries fail to adopt or enforce international protocols, decisions, directives, or conventions, such as one of the most relevant for this crime, the United Nations Convention against Transnational Organized Crime (Weatherburn, 2021), the issue of trafficking not only

persists but often intensifies. This legislative inconsistency contributes to the silence surrounding the crime; human trafficking remains unrecognized, while victims remain invisible and without recourse.

Another factor that may contribute to reinforcing the invisibility and shadow status of crimes like human trafficking is the public attitude and perception of the victims of this crime (which have much in common with the victims of domestic violence). Victims of human trafficking are often viewed through the lens of stigma, which diminishes their agency and perpetuates societal indifference. They are not consistently recognized as potential victims in need of rescue and protection, but rather someone who is in their own capacity to make choices and proceed as a free human being (even if their consent has been forged or manipulated in ways that bind them with the criminal aggressor). Katja Franko (2019) highlights this phenomenon, stating that ‘the portrayal of victims is often skewed; they are seen as culpable or complicit rather than as individuals who have been subjected to coercive and exploitative circumstances.’ This apparent stigmatization rooted largely in public ignorance not only reinforces the victims’ silence but also discourages both institutional and civic engagement in addressing the crime. Certain crimes often stand out among others because of these attitudes arising in the general society. Public focus tends to gravitate toward more sensationalized crimes, thereby overshadowing issues like human trafficking that require nuanced understanding and comprehensive intervention.

To effectively address the disparities in crime representation and the misrepresentations of certain victims and inconsistent crime facts, a holistic approach is obligatory, invoking a call for varied intervention, which should involve mainly educational efforts, but also legal reforms. As Roxin states (2014), ‘understanding the contextual dynamics of crime is essential for developing effective legal responses.’ Legal intervention is indeed crucial. However, above all, changes in public perceptions and attitudes are essential, since human trafficking crime relies on testimonies for investigative purposes. Moreover, testimonies will never be without recognising these acts as crimes.

This foundation is crucial for recognizing human trafficking as a serious human rights violation rather than a peripheral concern. A reinforcement of awareness campaigns, training programmes and engagement at all societal levels—from law enforcement to NGOs to community organizations—we can illuminate the context in which human trafficking occurs and ensure that it is treated with the urgency and seriousness that it warrants. Comprehensive strategies, aligned with international standards, can shift the prevailing narrative and address the needs and rights of trafficking victims.

4. Criminology can play a significant role in enforcing human rights.

Criminology is a critical discipline that can significantly enhance the enforcement of human rights by applying its theories, methodologies, and findings. When the complexities of criminal behaviour are analysed holistically, as already described, particularly in areas such as human trafficking and the smuggling of migrants, criminology can provide insights that not only reinforce the understanding of the criminal act, but also provide information on effective policies and practical interventions aimed at protecting vulnerable populations. Didier Bigo (2016) wrote that ‘it is possible to decolonize the topic of security from these traditional approaches, by connecting critical approaches on both sides as they share an episteme based on an understanding of the practices of (in) security and the experiences lived by human beings.’ Through the dialogue with other sciences, with an optimised lens, criminology not only elucidates the motivations behind crimes but also highlights the socio-political contexts that often lead to human rights violations.

One of the salient aspects that criminology brings to the enforcement of human rights is its capacity to unravel the interconnections between crime, law enforcement, and societal norms. In reference to the intersections of human trafficking and migrant smuggling, for example, certain nationalities and ethnic groups are frequently criminalized based on pervasive stereotypes and preconceived notions that associate them with illicit activities. Elspeth Guild (2009) notes that ‘the stigmatiza-

tion of migrants from specific regions—as potential criminals—shapes legal frameworks and police practices that disproportionately target these communities.’ If criminology were to effectively advocate for fair treatment of individuals from diverse national and ethnic backgrounds, it is essential to critically analyse existing biases, uphold human rights standards, and promote compassionate approaches to migration (Bigo, 2016).

Moreover, criminological research contributes to understanding the structural conditions that induce environments conducive to human trafficking and migrant smuggling. Anabela Miranda Rodrigues (2017) emphasizes the urgency of addressing ‘the socio-economic vulnerabilities that push individuals towards traffickers or smugglers’, highlighting that the focus on fundamental human rights—such as access to education, housing, health, employment, and legal protection—serves to prevent and mitigate the risks of exploitation. From this perspective, criminology knowledge may empower practitioners and policymakers, providing them with academically grounded and methodologically collected empirical data that may be informative about prevention strategies, potentially more effective support to victims, and even discussing potential strategies to dismantle trafficking networks through analysing cases and tendencies, thus enhancing compliance with human rights.

The role of criminology in enforcing human rights also extends to the legal frameworks that regulate responses to human trafficking and migrant smuggling. Roxin (2003) asserts that effective criminal legislation must reflect an understanding of both criminal conduct and the human rights of victims. This kind of legislation can include provisions for the protection of victims, non-punishment clauses (such as those in the Law for Foreigners in Portugal), and rehabilitation measures that not only hold perpetrators accountable but also prioritize human dignity by emphasizing the importance of a rights-based approach, criminology advocates for law and policy reforms that align national practices with international human rights instruments. Didier Bigo (2016) and Katja Franko (2019) reinforce this notion by discussing the comprehensive criminological perspective needed to reshape legal responses to crimes,

such as human trafficking and smuggling of migrants, ensuring they uphold the rights and vulnerabilities of affected individuals.

By analysing the social and structural dimensions of the human trafficking crime (and, in part, the crime of smuggling of migrants), examining the impact of stereotyping and stigma, and advocating for rights-based legal frameworks, promoting awareness and comprehension of its holistic involvement, criminology highlights pathways toward more just and humane responses. Criminology can be an indispensable tool in the enforcement of human rights, not only in the context of assessment of certain crimes, but in the overall understanding of the crime commission process. As our understanding of these complexities advances, the role of criminology will remain crucial in enhancing systems that respect and protect human rights across diverse contexts.

5. The challenges of sticking to security over human rights

Criminal law and criminology follow specific rules. Understanding their functioning reflects a complex interplay between societally accepted norms, political decisions, and the behaviour of individuals violating those norms (whether committing crimes or engaging in deviant behaviour). In some specific cases, rather than focusing on penalising the facts that have been described as crimes and, therefore, punishing the perpetrators, criminal law may actively question and shape actions and motivations of these individuals. This phenomenon has been described as the ‘criminal law of the enemy’, a framework that emphasizes a more punitive, exclusionary approach towards specific groups and types of crime. Gunter Jakobs (2007) argues that this framework creates a dichotomy between ‘the citizen and the enemy’, where offenders are not just seen as individuals who have committed specific acts but as adversaries against the state and society at large. This perspective can lead to harsher legal responses that focus more on prevention and security rather than rehabilitation, creating a more repressive criminal justice landscape.

Cancio Melia (2008) also highlights how the criminal law of the enemy often results in the marginalization and demonization of specific groups, particularly those associated with terrorism, organized crime, or other serious offenses. This theory fostered a tendency to perceive certain individuals not as subjects of rights, but as threats to be neutralized. This approach can lead to enforcing laws that disregard fundamental rights and protections (or relegate them to secondary importance), resulting in a system that prioritises the state's interests over individual dignity. Such a development poses significant ethical concerns, as discussed since the 1980s. It may encourage the criminalization of behaviours based on broad societal fears rather than on objective criminal acts (which constitutes the core of criminal law), effectively moving the criminal further into a corner where legal rights become secondary to perceived security needs.

Moreover, the rise of the criminal law of the enemy often coincides with the advent of zero-tolerance policies and pre-emptive legal measures that further alienate certain groups from the justice system. Valsamis Mitsilegas (2013) discusses this trend by noting that 'the criminalization of entire communities contributes to a culture of fear and suspicion, where the law is wielded not only to punish but to control.' Such an environment can entrench the isolation of individuals caught in the law's punitive web, leading them to adopt more deviant behaviours as a form of resistance or survival. This 'push' created by the law can transform individuals who may not have engaged in criminal behaviour into active participants in crime, creating a self-fulfilling prophecy in which the legal system exacerbates the issues it seeks to resolve.

Thus, the implications of the criminal law of the enemy extend beyond mere legal frameworks; they touch upon fundamental questions of justice, societal cohesion, and human rights. A punitive approach that emphasizes exclusion and control often undermines public trust in legal institutions and fosters an environment where crime is not only a response to adverse economic or social conditions, but also a direct by-product of the legal system itself. As we critically analyse contemporary criminal law through this lens, it becomes imperative for policymakers and scholars alike to reconsider how laws are framed and enforced,

ensuring that they serve not as tools of oppression but as vehicles for justice and rehabilitation.

Conclusion

When examining the intricate interplay between criminology and human rights, it becomes evident that a robust understanding of criminological principles is essential for fostering an effective, equitable, and humane justice system. Throughout our discourse, we highlighted how criminology offers profound insights into the motivations behind criminal behaviour and the societal contexts that give rise to crime. By employing its multidisciplinary approach, criminology equips legal practitioners, policymakers, and society at large with the necessary tools to address the root causes of crime, all while safeguarding individuals' rights and transforming the manner how we conceptualize justice and human dignity.

Central to this exploration was the acknowledgment that certain types of crime, including human trafficking, often remain in the shadows, invisible to public discourse and legal scrutiny. Authors such as Joanne van der Leun and Schijndel (2016) have articulated the need for a greater awareness of how systemic factors contribute to these crimes. They argue that by illuminating the hidden dimensions of such offenses, criminology can catalyse more informed legal frameworks and victim-centered approaches, transforming the narratives surrounding marginalized populations and placing their human rights at the forefront of legal discourse.

Furthermore, by addressing the themes of the criminal law of the enemy, we examined how specific legal frameworks can inadvertently foster environments conducive to crime and human rights abuses. Gunter Jakobs (2007) noted that the adoption of a punitive approach that alienates certain groups creates a dichotomy between the citizen and the enemy, resulting in the erosion of civil liberties and the agency of individuals. Ultimately it has been referred as leading to a decline in civil liberties and individual autonomy, which introduces a danger to the apprecia-

tion of the criminal fact contrary to the human rights enforcement. The insights provided by Cancio Melia (2008) on the implications of this framework underscore the urgency of rethinking legal strategies that prioritize rehabilitation and restorative justice over exclusionary practices. Only through a comprehensive understanding of criminology can we challenge these punitive paradigms and advocate for a justice system that embodies respect for human rights. By addressing the themes of the criminal law of the enemy, we recognized how specific legal frameworks can inadvertently foster environments conducive to crime and human rights abuses.

In the brief overview of the ideas we have presented, we emphasized the need for legal, awareness, enforcement, and educational reforms aligned with international standards, prioritizing the protection of victims over the state's interests, such as in cases of human trafficking crime. Valsamis Mitsilegas (2013) eloquently summarizes this perspective, noting that criminalizing entire groups of communities may contribute to a culture of fear and suspicion. As Anabela Miranda Rodrigues (2017) noted, addressing systemic inequities requires a conscientious effort to incorporate diverse perspectives, particularly those from marginalized communities. This engagement enriches public dialogue surrounding crime and punishment and highlights a more inclusive approach to justice that recognizes the inherent dignity of all individuals. These points underscore the importance of rethinking crime through a varied lens, beyond merely instituting punitive measures, to truly address and understand the complex socio-economic and other conditions that lead to criminal behaviour. Such reform is only possible through an informed application of criminological knowledge to develop effective policies that revere and enhance human rights.

As we navigate the complexities of modern society, the principles of criminology offer essential tools to uphold human rights and foster a more equitable and just world for all.

Therefore, integrating the connections between criminology and human rights goes beyond being just an academic subject; thus, synthesizing the connection between criminology and human rights is not merely

an academic topic; it has real-world ramifications for individuals and communities impacted by crime and for justice professionals. By equipping those professionals with this knowledge, we set the stage for a justice system that punishes, understands, rehabilitates, and ultimately promotes respect for human rights.

In conclusion, tackling the complex topic of understanding crime and justice, we recognize that the knowledge acquired from criminology can guide us toward creating more just and equitable societal systems—once the theories have been thoroughly studied and applied. Cândido da Agra (2018) aptly notes that a society's progress can be measured by its treatment of the most vulnerable members. With informed and well-prepared professionals, we can foster an environment where human rights compliance becomes a foundational principle, ultimately transforming the interaction between the law and the individuals it serves.

We acknowledge that the value of the study of criminology is not confined merely to theoretical exploration. We recognise how crucial a mechanism it is to ensure that the criminal justice system is responsive, equitable, and aligned with human rights principles. This transformation is essential for creating a society that respects the dignity of all its members, suggesting a more just and inclusive future.

Maria João Guia [0000-0003-1876-8694] – PhD in 'Law, Justice and Citizenship in the 21st century', Master in Law, Master in Sociology, Master in Translation and Master in Strategic Border Management, Universidade Autónoma de Lisboa, Palácio Dos Condes Do Redondo, Invited Assistant Professor of Criminology at Universidade Autónoma de Lisboa

References

- Agra C. (2018) *Para uma criminologia crítica de matriz epistemológica*, [in:] *Criminologia Integrativa: contributos para uma criminologia de Língua Portuguesa*, (eds.) Cândido da Agra; Marcus Gomes, 27–59. Minas Gerais, Brasil: D'Plácido, 2018.

- Alexander M. (2012). *The New Jim Crow: Mass Incarceration in the Age of Color-blindness*. The New Press.
- Bandura A. (1977). *Self-efficacy: toward a unifying theory of behavioral change*. *Psychological review*, 84(2), 191.
- Bigo D. (2016). Rethinking Security at the Crossroad of International Relations and Criminology, *The British Journal of Criminology*. <https://doi.org/10.1093/bjc/azw062>
- Burd C et al (2023). The Impact of the COVID-19 Pandemic on Staff in Violence Against Women Services. *Violence Against Women* 2023, Vol. 29(9) 1764–1786. sagepub.com/journals-permissions DOI: 10.1177/10778012221117595 journals.sagepub.com/home/vaw.
- Carvalho, S. (2009). Criminologia, Garantismo e Teoria Crítica dos Direitos Humanos: aportes iniciais. *Revista do Instituto de Hermenêutica Jurídica*, v. 07, p. 127–148.
- Cohen L. E., & Felson, M. (1979). Social Change and Crime Rate Theory: A Routine Activity Approach. *American Sociological Review*, 44(4), 588–608.
- Durkheim E. (1893). *The Division of Labor in Society*. Free Press.
- Figueiredo Dias, J. e Costa Andrade, M. (2013). *Criminologia. O Homem delinquente e a Sociedade criminógena* (Reimpressão). Coimbra Editora.
- Franko K. (2019). *Globalization and Crime* (3rd ed.). SAGE Publications. Access: <https://www.perlego.com/book/1431935/globalization-and-crime-pdf> (Original work published 2019).
- Guild E. (2009). *Security and Migration in the 21st Century*. ISBN: 978-0-745-64442-4, September 2009, Polity, 200 pages.
- Jakobs G. (2007), *Direito Penal do inimigo: noções e críticas* / Gunther Jakobs, Manoel Cancio Meliá; org. e trad. An dré Luís Callegari, Nereu José Giacomolli. 2. Ed. – Porto Alegre: Livraria do Advogado Ed., 2007.
- Hagan John. 1993. The Social Embeddedness in Crime and Unemployment. *Criminology*.
- Hirschfield, A., & Bowers, K. (Eds.). (2001). *Mapping and analyzing crime data: Lessons from research and practice*. London: Taylor & Francis.
- Meliá M. C. (2008). The Wrongfulness of Crimes of Unlawful Association. *New Criminal Law Review: An International and Interdisciplinary Journal*, 11(4), pp. 563–589. <https://doi.org/10.1525/nclr.2008.11.4.563>
- Merton R. K. (1938). Social Structure and Anomie. *American Sociological Review*, 3(5), pp. 672–682.
- Miranda Rodrigues, A. (2017). O crime de tráfico de seres humanos à luz do princípio da legalidade : a Diretiva 2011/36/EU e a alteração do artigo 160.º n.º I, do Código Penal Português pela Lei n.º 60, de 23 de agosto de 2013 / Anabela Miranda Rodrigues In: Conferência Internacional 18 de outubro, dia

- internacional contra o tráfico de seres humanos : livro de atas / coordenação científica Anabela Miranda Rodrigues, Maria João Guia. - 1ª ed. - [Coimbra] : Instituto Jurídico da Faculdade de Direito da Universidade de Coimbra, [copy. 2017] pp. 27–40, ISBN 978-989-8891-01-3.
- Mitsilegas V. (2013). Prosecution, National Legal Diversity and Human Rights after Lisbon. *New Journal of European Criminal Law*, 4(1-2), pp. 3-6, <https://doi.org/10.1177/203228441300400101> (Original work published 2013).
- Rankin J. H. *Changing Attitudes toward Capital Punishment*. Social Forces, 58, pp.194–211. 2011. Print.
- Roxin Claus (1997) Derecho Penal. Tomo I. Fundamentos. La estructura de la teoria Del delito.Madrid: Civitas, 1997, p. 363.
- Roxin C. (2014). Novos Estudos de Direito Penal. Marcial Pons, Marcial Pons Brasil.
- Van der Leun, J., Van Schijndel, A. (2016). Emerging from the shadows or pushed into the dark? The relation between the combat against trafficking in human beings and migration control. *International Journal of Law, Crime and Justice*, Volume 44, 2016, pp. 26–42, ISSN 1756-0616, <https://doi.org/10.1016/j.ijlcj.2015.04.001>.
- Weatherburn, A. (2021). The Legal Understanding of Human Trafficking for the Purpose of Labour Exploitation. In: *Labour Exploitation in Human Trafficking Law*. Human Rights Research Series. Intersentia; 2021. pp. 63–98.
- Zehr H. (1990). *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Justice*. Herald Press.

Katarzyna Julia Kowalska

POSTĘPOWANIE POEKSPOZYCYJNE DOSTĘPNE DLA FUNKCJONARIUSZY POLICJI PO MOŻLIWYM KONTAKCIE Z HIV W ZWIĄZKU Z PEŁNIONĄ SŁUŻBĄ – OBECNY STAN PRAWNY

Wstęp

Zgodnie z art. 1 ust. 2 ustawy o Policji¹ do ustawowych zadań Policji należy między innymi: „1) ochrona życia i zdrowia ludzi oraz mienia przed bezprawnymi zamachami naruszającymi te dobra; 2) ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego, w tym zapewnienie spokoju w miejscach publicznych oraz w środkach publicznego transportu i komunikacji publicznej, w ruchu drogowym i na wodach przeznaczonych do powszechnego korzystania; 3) inicjowanie i organizowanie działań mających na celu zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń oraz zjawiskom kryminogennym i współdziałanie w tym zakresie z organami państwowymi, samorządowymi i organizacjami społecznymi; 3a) prowadzenie działań kontrterrorystycznych w rozumieniu ustawy z 10.06.2016 r. o działaniach antyterrorystycznych (...)”. Ponadto Policja wykrywa przestępstwa i wykroczenia oraz ściga ich sprawców; chroni obiekty stanowiące siedziby członków Rady Ministrów (z wyłączeniem obiektów służących Ministrowi Obrony Narodowej i Ministrowi

¹ Ustawa z 6.04.1990 r. o Policji (Dz.U. z 2025 r. poz. 636), dalej: ustawa o Policji.

Sprawiedliwości, wskazanych przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych), a także między innymi nadzoruje specjalistyczne uzbrojone formacje ochronne w zakresie określonym w odrębnych przepisach. Zadania te, kwalifikowane jako zadania podstawowe, wykonywane są w większości w ścisłych relacjach z obywatelami – osobami fizycznymi, ofiarami i sprawcami przestępstw czy też świadkami zdarzeń. W zależności od czynności realizowanych w ramach powyższych zadań dochodzić może do wielu niepożądanych sytuacji, zagrażających życiu policjantów. Pierwsze zjawisko, które może nasuwać się czytelnikowi na myśl, to tzw. czynna napaść na funkcjonariusza publicznego. Choć osobom wykonującym zadania w imieniu instytucji państwowych przysługuje szczególna ochrona prawna, której celem jest zapewnienie bezpiecznego, wolnego od ataków i zgodnego z założonymi celami działania tych instytucji², nie da się tych zjawisk wyeliminować. Dążyć zatem należy do zminimalizowania ryzyka towarzyszącego służbie, jak również zapewnienia dostępu do adekwatnych form wsparcia na wielu płaszczyznach. Niewątpliwie ważne jest podejmowanie stałych działań o charakterze szkoleniowym oraz umożliwiającym wymianę doświadczeń policjantów w trakcie spotkań i konferencji środowiskowych³. Niniejszy artykuł przybliży zaś zasady postępowania po ekspozycji na HIV w trakcie pełnienia obowiązków, omawia również możliwe drogi wsparcia osób, które takiego postępowania potrzebują.

² Szerzej zob.: E. Kimera, *Czynna napaść na funkcjonariusza Policji*, <https://gazeta.policja.pl/997/archiwum-1/2010/numer-59-022010/55819,Czynna-napasc-nafunkcjonariusza-Policji-Nr-61-042010.html> (dostęp: 5.05.2025 r.); a także np. T. Kiszło, *Bezpieczeństwo własne policjantów oddziału prewencji Policji w Białymstoku w trakcie interwencji*, „Zagadnienia Społeczne” 2015/2, s. 196 i n.

³ W tym zakresie wskazać można na przykład zorganizowanie seminarium eksperckiego, które odbyło się w Szkole Policji w Katowicach 27–28 września 2023 r. Na temat inicjatywy zob. szerzej: I. Pajdała, *Wyzwania dla trudnych interwencji*, <https://gazeta.policja.pl/997/archiwum-1/2023/numer-35-112023-r/238510,Wyzwania-dla-trudnych-interwencji.html> (dostęp: 5.05.2025 r.).

1. HIV – stan epidemiczny w Polsce i na świecie

Zgodnie z danymi statystycznymi w roku 2023 na całym świecie żyło 39,9 mln osób zakażonych HIV. W tym samym roku zakażenie rozpoznano u 1,3 mln osób, zaś 680 tys. osób zmarło z powodu chorób związanych z AIDS⁴.

W Polsce w ostatnich latach nastąpił wzrost zakażeń. W 2024 r. w naszym kraju zarejestrowano 2257 przypadków zakażenia HIV, 185 przypadków choroby AIDS oraz 20 zgonów osób chorych na AIDS. Podkreślić należy, iż w 73,2% (w 1651 przypadkach zakażenia HIV) nie podano prawdopodobnej drogi zakażenia, co oznacza, iż jest to sytuacja nagląca i – co podkreślają eksperci – również „niekorzystna, która wymaga podjęcia działań ze strony wszystkich osób współpracujących przy monitorowaniu sytuacji epidemiologicznej HIV/AIDS w Polsce”⁵. Nadto podkreśla się, iż „brak wiedzy dotyczącej dróg szerzenia się HIV w Polsce pozostawia bez przekonującej odpowiedzi pytanie o przyczynę wzrostu liczby zakażeń HIV w Polsce w ostatnich latach i ogranicza możliwość odpowiedniego ukierunkowania środków przeznaczanych na profilaktykę HIV w naszym kraju”⁶. Wart odnotowania dla niniejszych rozważań jest również fakt, iż mowa nie tylko o zakażeniu, do którego dochodzi w trakcie dorosłego, świadomego życia, ale również rodzą się dzieci zakażone HIV. Kwestia zakażeń wertykalnych matka – dziecko jest niezwykle istotna, bowiem „HIV u dzieci jest (...) aktualnym problemem w Polsce, przede wszystkim w związku z brakiem obowiązkowego testowania ciężarnych oraz z brakiem kojarzenia przez lekarzy objawów prezentowanych przez dziecko z możliwością zakażenia HIV. Skutkiem tego są wciąż notowane zgony dzieci zakażonych oraz późne rozpoznania (na etapie AIDS), zmniejszające szanse dziecka na prawidłowy rozwój i długoletnie przeżycie”⁷.

⁴ Zob. https://aids.gov.pl/hiv_aids/450-2-2/ (dostęp: 5.05.2025 r.).

⁵ Zob. https://wwwold.pzh.gov.pl/oldpage/epimeld/hiv_aids/index.htm (dostęp: 5.05.2025 r.).

⁶ Zob. szerzej https://wwwold.pzh.gov.pl/oldpage/epimeld/hiv_aids/index.htm (dostęp: 5.05.2025 r.).

⁷ Zob. <https://aids.gov.pl/kampanie/1test.2zycia/strefadlakobiet/matkaidzieckoahiv.html> (dostęp: 5.05.2025 r.).

Osoba, która otrzymuje pozytywny wynik testu na obecność HIV, ma w Polsce dostęp do refundowanego leczenia antyretrowirusowego (ARV), którego celem jest „poprawa stanu zdrowia osób żyjących z HIV, odbudowa ich sytemu odpornościowego, zmniejszenie ryzyka rozwoju AIDS, obniżenie zakaźności osoby żyjącej z wirusem HIV, a tym samym zmniejszenie ryzyka zakażenia innych osób”⁸. Statystyki na 30.09.2024 r. wskazywały, że leczeniem ARV objętych było około 20 281 pacjentów, w tym 181 dzieci. Leczenie finansowane jest w ramach Rządowego Programu Polityki Zdrowotnej „Leczenie Antyretrowirusowe Osób Żyjących z Wirusem HIV w Polsce”, z wyszczególnionym modulem „Leczenie DAA przewlekłego wirusowego zapalenia wątroby typu C pacjentów osadzonych w zakładach penitencjarnych” na lata 2022–2026”⁹.

Testy na HIV można wykonać nieodpłatnie, zachowując anonimowość w jednym z punktów konsultacyjno-diagnostycznych na terenie całego kraju¹⁰. Testy te wykonuje się bez uprzedniego skierowania. W zależności od generacji testu, z którym mamy do czynienia, wykaże on obecność przeciwciał anti-HIV po odpowiednio:

- 1) 4–5 tygodniach od wystąpienia ryzykownej sytuacji. Przy tych testach możliwość wykluczenia zakażenia następuje najwcześniej po 12 tygodniach (tzw. testy szybkie, kasetkowe, testy III generacji;
- 2) 2 tygodniach od zakażenia (testy IV generacji). Podkreśla się jednak, iż w celu wykluczenia zakażenia test należy wykonać ponownie po 6 tygodniach od wystąpienia ryzykownej sytuacji, gdyż dopiero wtedy można wykryć przeciwciała anti-HIV1/2¹¹.

Istnieją również procedury do zastosowania natychmiast po możliwym kontakcie z HIV. Poekspozycyjna profilaktyka zakażenia HIV (*post-exposure prophylaxis* – PEP), której celem jest znaczące zmniejszenie

⁸ Zob. <https://archiwum.mz.gov.pl/zdrowie-i-profilaktyka/hiv-i-aids/leczenie-terapia-antyretrowirusowa/> (dostęp: 5.05.2025 r.).

⁹ Zob. https://aids.gov.pl/hiv_aids/450-2-2/?cn-reloaded=1 (dostęp: 5.05.2025 r.).

¹⁰ Lista punktów dostępna pod adresem: <https://aids.gov.pl/pkd/> (dostęp: 5.05.2025 r.).

¹¹ Zob. <https://www.gov.pl/web/psse-krotoszyn/kiedy-wykonac-test-na-hiv> (dostęp: 5.05.2025 r.).

ryzyka zakażenia HIV, polega na przyjmowaniu przez 28 dni leków antyretrowirusowych (ARV) w sytuacji, gdy dojdzie do kontaktu z materiałem potencjalnie zakaźnym. Im szybciej osoba otrzyma leki, tym większa szansa na uniknięcie zakażenia¹².

2. Narażenie na czynnik biologiczny w trakcie służby

Wskazuje się, że „policjanci każdego dnia uczestniczą średnio w 15 tysiącach interwencji, w których między innymi zatrzymują sprawców przestępstw, interweniują w stosunku do osób pod wpływem alkoholu, środków odurzających czy udzielają pierwszej pomocy ofiarom wypadków, co czyni tę grupę zawodową szczególnie narażoną na kontakt z czynnikiem biologicznym”¹³. W oparciu o podział wynikający z zakresu i charakteru wykonywanych zadań policjanci podejmują się codziennych zadań w służbie: kryminalnej, śledczej, spraw wewnętrznych, prewencji, kontrterrorystycznej, zwalczania cyberprzestępczości czy też wspomagającej (art. 4 ustawy o Policji). Każdego dnia dojdź może do przerwania ciągłości skóry, kontaktu z wydzielinami osób podlegających zatrzymaniu, interwencji, przeszukiwanych. Właściwie każdy kontakt, który początkowo nie zakłada kontaktu fizycznego, może się w przebiegu interwencji takim kontaktem zakończyć. Dochodzi do szarpaniny, używane są ostre narzędzia o nieznanym wcześniej użyciu. Policyjne opracowania zawierają listy czynników biologicznych z podziałem na grupy. I tak, HIV zaliczony został do grupy czynników biologicznych

¹² Zob.: https://jedynytakitest-lekarze.aids.gov.pl/wp-content/uploads/2023/10/Ulotka_PEP_ekspozycja_pozazawodowa.pdf (dostęp: 5.05.2025 r.). Dalej eksperci Krajowego Centrum ds. AIDS podkreślają, że: „Pacjent powinien zgłosić się jak najszybciej do szpitala zakaźnego, prowadzącego terapię antyretrowirusową, a w przypadku kobiet – także do ginekologa, ponieważ istnieje prawdopodobieństwo zajścia w ciążę”. W przygotowanej przez nich ulotce znajduje się również odnośnik do listy szpitali i klinik oraz numery telefonów do tych placówek, w których można przez całą dobę uzyskać pomoc w sytuacjach nagłych (w przypadku ekspozycji pozazawodowej), https://aids.gov.pl/co_robic/687/ (dostęp: 5.05.2025 r.).

¹³ D. Żak, *Narażenie policjantów na czynniki biologiczne w służbie*, <https://gazeta.policja.pl/997/archiwum-1/2024/numer-37-012024-r/240473,Narazenie-policjantow-na-czynniki-biologiczne-w-sluzbie.html> (dostęp: 5.05.2025 r.).